

Τῆς Καρδίας Διάρροχος
Α. Δ. Καστοριάς
προτελευταίαν αφεντικήν έργων

Η ΝΗΣΟΣ ΣΑΜΟΘΡΑΚΗ

στό

KAI

Ο ΣΕΙΣΜΟΣ ΤΗΣ 28 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ (9 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ) 1893

ΥΠΟ

ΑΝΑΣΤ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΜΑΝΟΥ

[Άπόδιπλα διάταξη της Επετηρίδος του Παρνασσού.]

.....

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ

Κ. ΜΑΪΣΝΕΡ ΚΑΙ Ν. ΚΑΡΓΑΔΟΥΡΗ

1899

Η ΝΗΣΟΣ ΣΑΜΟΘΡΑΚΗ

ΚΑΙ Ο ΣΕΙΣΜΟΣ ΤΗΣ 28 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ (9 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ) 1893

(Άνεκοινώθη ἐν τῇ συνεδριάσει τοῦ Φυσιογνωστικοῦ τμῆματος
τῆς 20 Μαρτίου 1893).

(Όρα τὸν χάρτην τῆς νήσου ἐν πίνακι).

Εἶχε κατευνασθῆ κατά τι ἡ ἔξαψις τῶν πνευμάτων ἐν Ἀθήναις διὰ τὸ πάθημα τῆς πτωχῆς Ζακύνθου.

Αἱ ἐπὶ δύο μῆνας μὲ μικρὰς μόνον διαλείψεις σχεδὸν καθ' ἑκάστην ἀπειλοῦσαι τὴν πολυπαθῆ μαργαρίτιδα ταύτην τῶν Ιονίων Νήσων σεισμικαὶ δονήσεις, ἐνίστε δὲ τοσοῦτον ἴσχυραι γενόμεναι, ὥστε καὶ ἐν Πύργῳ καὶ Πάτραις ἐγίνοντο αἰσθηταὶ, εἴχον τέλος εἰσέλθει κατὰ τὴν τελευταίαν τοῦ Ιανουαρίου καὶ τὴν πρώτην τοῦ Φεβρουαρίου (ἔτους νέου) ἕβδομαδα εἰς περίοδον φθιροποιοῦ πλέον ἐντάσσεως καὶ καταστρέψει τὴν πόλιν καὶ τὰ χωρία ἀπαντα τῆς νήσου διὰ τῆς δονήσεως τῆς 5.25 π. μ. τῆς 19/31 Ιανουαρίου, ἡμέρας Τρίτης, ἡς ὁ ἀντίκτυπος διέσεισεν ἀπειλητικῶς τὴν 5.35 ὥραν π. μ. καὶ τὰς Ἀθήνας διὰ σειρᾶς 12—15 παλμικῶν ἐκ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς διηκόντων κλονισμῶν, διαρκείας ἐν δλφ 5—6 δευτερολέπτων. Μετὰ ταῦτα δέ, τῆς καταστροφῆς Ζακύνθου συντελεσθείσης, καὶ ὡς νὰ ἡτο αὕτη ὁ μόνος προορισμὸς αὐτῶν, αἱ δονήσεις ἐπανελαμβάνοντο μὲν κατὰ βραχέα διαλείμματα καὶ ἐγένοντο ἐνίστε αἰσθηταὶ καὶ ἐν Ἀθήναις, πολλῷ ἀσθενέστερον δέ, ὡς αἱ μακρόθεν ἀκουσταὶ ἀπηχήσεις ὄργης κατευναζομένης καὶ σθεννυομένης.

Αἱ δονήσεις αὗται, καθ' ἑκάστην ἐπαναλαμβανόμεναι, ἤρξαντο τέλος ἀπαθέστερον πως κρινόμεναι ὑπὸ τῶν σχεδὸν συνηθισάντων αὐτάς. Βοήθειαι εἴχον σταλῆ εἰς Ζάκυνθον, ἡ ἀμέσως ἀμα τῇ λήψῃ τῆς θλιβερᾶς ἀγγελίας ἐπὶ τοῦ τόπου τῆς καταστροφῆς σπεύσκασα Βασιλικὴ οἰκογένεια εἶχεν ἐπιστρέψει καὶ ἡ κεντρικὴ τῶν ἐράνων Ἐπι-

τροπή είχε συλλέξει ένταυθα 200000 περίπου δραχμάς ύπερ τῶν Ζακυνθίων.

Παρατυχών εἰς πολλοὺς σεισμοὺς καὶ ἐπισκεφθεῖς πολλὰ πεδία σεισμικῶν καταστροφῶν, ἐναγνώσως ἀνέμενον ν' ἀναγνώσω εἰς τὰς μετὰ παραδειγματικῆς ἀκριβείας καὶ ταχύτητος ἔξυπηρετούσας τὸ Πανελλήνιον δι' ἐπὶ τόπου συλλεγεισῶν εἰδήσεων ἐφημερίδας τὴν ἀγγελίαν φαινομένου τινός, τῷ σεισμῷ συναφοῦς καὶ ἀξίζοντος τὸν κόπον νὰ μεταβῶ εἰς Ζακυνθόν, ὅπως ἐκ τοῦ σύνεγγυς σπουδάσω αὐτό. Διότι θὰ ἦτο ἀνωφελῆς ὅντως ἡ ἐκεῖσε μετάβασις οἰουδήποτε ἐπιστήμονος, ἐὰν ἀπέκειτο αὐτῷ μόνον ἡ καταμέτρησις τῶν καταρρευσασῶν ἢ διαρραγεισῶν οἰκιῶν καὶ ὁ προσδιορισμὸς τῆς ἐπελθούσης ζημίας ἢ ἡ ἔξακριθωσις τῆς προελεύσεως καὶ τῆς διευθύνσεως τοῦ σεισμοῦ ἐκ τῆς μελέτης τῶν κλίσεων τῶν ρηγμάτων καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀτιναὶ οἱ μηχανικοὶ καὶ οἱ ἀνταποκριταὶ τῶν ἐφημερίδων ἀρκούντως ἀνέφερον. Ἐμὲ ἐνδιέφερον μᾶλλον φαινόμενα ὑψώσεως τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἑδάφους ἢ τῶν πηγῶν, ἀναδόσεις ἀτμῶν καὶ ἀερίων καὶ καθιζήσεις, ἐν ἐνὶ λόγῳ φαινόμενα ἐκ τῶν μὴ συνήθων εἰς τοὺς κοινοὺς σεισμούς. Διὸ καὶ ἐτηλεγράφησα ἀμέσως τὴν 28 Ἰανουαρίου (9 Φεβρουαρίου), ὅτε ἐν τῇ «Ἀκροπόλει» εἶχον ἀναγνώσει ὅτι τὴν πρωίαν τῆς ἡμέρας ταύτης ἐγένετο νέα ἰσχυρὰ δόνησις ἐν Ζακύνθῳ καὶ ὅτι ἐν Κερὶ καὶ Βολίμοις εἶχον παρατηρηθῆ ἔκρυθμά τινα φαινόμενα, ἐκλαμβανόμενα ὡς ἐκδηλώσεις ἡφαιστείου ἐνεργείας καὶ ἐνσπείραντα νέον τρόμον εἰς τοὺς ἐκ τοῦ ἐκτάκτως δριμέος χειμῶνος, τῶν βροχῶν καὶ τῶν κακουχιῶν πεφοβισμένους καὶ ἀστέγους Ζακυνθίους, ζητῶν πληροφορίας περὶ αὐτῶν. Καὶ ἀπάντησιν μὲν ἀμεσον δὲν ἔλαθον, εἰς δὲ τὴν τηλεγραφικὴν ἀνταπόκρισιν τῆς ἐπιούσης ἀνέγνων ὅτι τὰ περὶ τοιούτων φαινομένων θρυληθέντα ἦσαν κυήματα, οὐδέποτε ἐν παρομοίαις περιστάσεσιν ἐκλείποντα, φαντασίας ἔξημμένης, ἐξ οὐ εὐλόγως συνεπέφαινον ὅτι ὁ τελευταῖος σεισμὸς τῆς Ζακύνθου (1893) ἦτο, ὡς ὁ τοῦ 1840 καὶ τοῦ 1867, ὡς ὁ τῆς 25 Μαρτίου 1883 τῆς Χίου, ὡς ὁ τῆς 1 Αὐγούστου 1870 τῆς Παρνασσίδος καὶ ὡς ὁ τῆς 15 Αὐγούστου 1886 τῆς Μεσσηνίας, σεισμὸς τεκτονικός, ἐκ τῶν συνήθως ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν παντὶ ἄλλῳ σημείῳ τῆς ὑφηλίου ἀδιαλείπτως συμβαίνοντων ἢ δυναμένων νὰ συμβῶσιν, ὀφειλόμενος οὐχὶ εἰς ἡφαιστειώδεις ἢ ὑδροδυναμικὰς αἰτίας, ἀλλ' εἰς τὴν

βαθμιαίως προβαίνουσαν, ἀδιάλειπτον, ἀκατάσχετον καὶ ἀκαταμάχητον κατάψυξιν καὶ τὴν εἰς ταύτην παρεπομένην στολίδωσιν καὶ συρρίκνωσιν τῆς γῆς.

Σὺν τῇ περὶ τοῦ εἴδους τοῦ σεισμοῦ πεποιθήσει ταύτη ἔχαλαρώθη ἐν ἐμοὶ τὸ ὑπὲρ τοῦ σεισμοῦ τῆς Ζακύνθου ἐπιστημονικὸν ἐνδιαφέρον, ἀστεία δέ μοι ἐφάνη τότε ἡ σπουδὴ δημοσιογράφων τινῶν, οἵτινες καὶ διὰ τοῦ τύπου ἐπέμενον ν' ἀπαντήσω εἰς τὰς διατριβὰς περὶ τῆς αἰτίας καὶ τῆς γενέσεως τοῦ σεισμοῦ τούτου, ἃς εἰς πάσας τὰς γλώσσας ἐδημοσίευεν ὁ Ἀγγλος διευθυντὴς τοῦ τηλεγραφείου Ζακύνθου κ. Forster, οὐ τὴν θεωρίαν, ὅτι ὁ σεισμὸς τῆς 19/31 Ἰανουαρίου 1893 ὄφελεται εἰς ἀπότομον κατάπτωσιν προεξοχῆς τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης μεταξὺ Ζακύνθου καὶ Κατακώλου μέχρι τῆς νήσου Πρώτης καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀκρίτα, συνεμερίζετο καὶ ἡσπάζετο, ως ἐγράφη τότε, διάσημος τις Γάλλος σεισμολόγος, ὁ κ. Edouard Ardaillan, ἐπίτηδες ἐκ Παρισίων ἐπέθων, διποτέ σπουδάσῃ τὸν σεισμὸν τοῦτον. Ἐτι τὸν ἀστειότερον ἡσαν αἱ πολλαι κατ' ἐμοῦ ἐπιθέσεις, διότι ἐτόλμησα νὰ εἰπω κατά τινα διάλεξιν ὅτι πιθανὸν νὰ κατέπεσον ὑφαλοὶ καὶ σειραι ὑφάλων, βέβαιον διμως ὅτι οὐχὶ ἡ πτῶσις ἦν ἡ αἰτία τῶν σεισμῶν, ἀλλ' οἱ σεισμοὶ ἡ τῆς πτῶσεως.

Νέον διμως ἐνδιαφέρον μοὶ ἐγέννησε τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἡ εἴδησις ὅτι ἡ μεταξὺ Θάσου, Δεδεαγάτας καὶ Ἰμβρου νήσος Σαμοθράκη κατεστράφη τὴν 28 Ἰανουαρίου (9 Φεβρουαρίου ν.) ὑπὸ σεισμοῦ. Ἐκορυφώθη δὲ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦτο, ὅτε τὴν 2/14 Φεβρουαρίου, ἡμέραν Τρίτην, μοὶ ἐπεδόθη ὥραν $11 \frac{1}{2}$ π. μ. διαρκούσης τῆς παραδόσεως τῆς γεν. Χημείας ἐπιστολὴ τοῦ ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν Ὑπουργοῦ κ. Στεφ. Σκουλούδη, καλοῦντός με κατ' ἐντολὴν τοῦ ἀειμνήστου Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως Χαριλάου Τρικούπη νὰ ἐπιβιβασθῶ τὴν ὥραν 1 μ. μ. τῆς αὐτῆς ἡμέρας τοῦ ἐκ Πειραιῶς διὰ Σαμοθράκην ἀποπλέοντος θωρηκτοῦ «Ψαρρῶν».

Ἡ εὐκαιρία νὰ εὐχρεστήσω τῷ Τρικούπῃ, νὰ ταξιδεύσω ἐν μέσῳ χειμῶνος καὶ δὴ διὰ τοῦ ταχυπλόου θωρηκτοῦ, νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν περιλάλητον νήσον Σαμοθράκην καὶ νὰ παρατηρήσω ἐκεῖ νέον τι ἵσως καὶ ἀξιοσημείωτον γεγονός, ἀνεπτέρωσε τὸν ζῆλόν μου καὶ τὴν τεταγμένην ὥραν ἡμην ἐπὶ τῶν «Ψαρρῶν», ἐφωδιασμένος διὰ τῶν ἀπαραιτήτων ἐπιστημονικῶν ἐργαλείων.

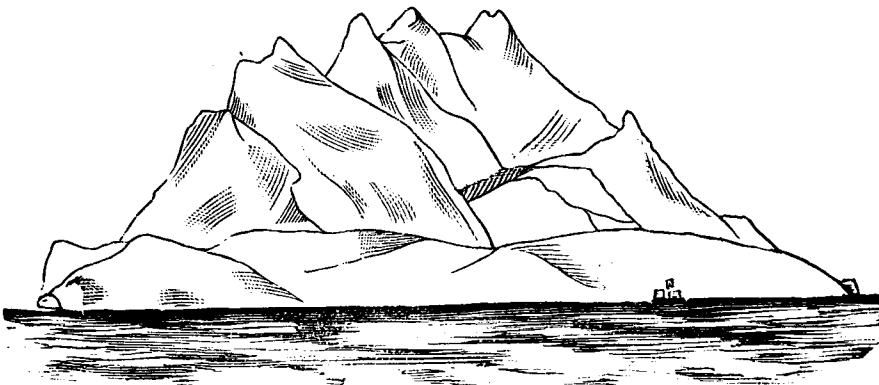

Τὴν 4ην μ. μ. ὥραν ἀπῆραν τὰ «Ψαρρά». Ἐπνεες σφοδρὸς βορ-ρᾶς, ἡ ἀτμοσφαιρικὴ θλῖψις ἦτο ἐν Πειραιεῖ 772 χιλιοστομέτρων, ἡ δὲ θερμοκρασία 11°. Κατ' οὐδέν ἐλογίζοντο τὰ «Ψαρρά» τὸν ἐπι-χρατοῦντα σφοδρὸν σάλον· τὸ πλοῖον ἵπτατο μὲ ταχύτητα 15 μι-λίων διασχίζον ἀκλόνητον, ως ἐὰν ἐπεκράτει ἄκρα γαλήνη καὶ δίκην ὑπερηφάνου κύκνου τὰ ἀφρόεντα κύματα. Ὡς ἐν πανοράματι πολλα-πλασίως θαυμαστοτέρου τοῦ ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ ἐλεύθετικοῦ Rigi διήρχοντο ἐνώπιον ἡμῶν τὰ δίκην παγετώνων χιονοσκεπῆ τοπεῖα. Τὰ εἰς ὕψος 4340 ποδῶν ἀνερχόμενα ὅρη τῆς Καρύστου ἐν τῇ ὑσι-νερύθρῳ ἀνταυγείσι τοῦ λυκαυγοῦς, τὸ εἰς 5730 πόδας ἀνύψουμενον ὅρος Δέλφι μὲ τοὺς παρὰ τὴν παραλίαν μαγευτικοὺς κήπους, ἔπειτα τὰ πυκνὰ δάση τῆς βορείου Εὔβοιας, αἱ γραφικαὶ ἐλάται, παρίστα-νον ἐν ἐναλλασσούσῃ ποικιλίᾳ πανόραμα ὑπέρτερον παντὸς ἄλλου, ἐξ ὅσων εἰχόν ποτε ἔδει καὶ ἀπολαύσει κατ' ἄλλους χρόνους καὶ εἰς ἄλ-λους τόπους. Μακάριον ἡσθάνθην ἴκανοποίησιν σκεφθεὶς ὅτι ἐδῶ οὐδεὶς εἰσέτι ἐκ τῶν συνήθων, τὸν πολιτισμὸν τῆς νεωτέρας Ἐλλάδος ἀντι-ποιουμένων ἐμπρηστῶν αἰγαθοσκῶν εἶχεν ἐκτείνει τὴν βέηθλόν του χεῖρα ἐπὶ τὰ δάση καὶ ἡ μεγαλοπρεπὴς φύσις δὲν εἶχεν εἰσέτι ὑποκύ-ψει εἰς τὴν μιαρὰν δολοφονίαν τοῦ πληθυσμοῦ, ὃν οὐχ ἡττον ἐκτρέφει.

“Ωραν 11 π. μ. τῆς Τετάρτης 3/15 Φεβρουαρίου ἡγυροθο-λήσαμεν ἐνώπιον τοῦ Βόλου. Τὸ Πήλιον καθ' ὅλον τὸ ὕψος τῶν 5310 ποδῶν ἦτο κατάλευκον, ἐστολίζετο δὲ ὑπὸ τῶν τῆς δάσεων ἐσπαρμένων χωρίων, ως τὸ μέτωπον τῆς ὡμφῆς ὑπὸ μυρσίνης. Ἀλλ' οὐκ οἵδα διατί, δταν καὶ τὰ κομψὰ κτίρια τῆς πόλεως ἐγέ-νοντο ὄρατά, ὡχρίσασέ πως ἡ αἴγλη τῆς φυσικῆς καλλονῆς, δταν δὲ ἡκούσθη καὶ ὁ ὄξυς συριγμὸς τοῦ σιδηροδρόμου, τότε μοὶ ἐφάνη ἔτι μᾶλλον ὑποθιβαζόμενον τὸ γόντρον τῆς φύσεως εἰς ἀπλοῦν πλασιόν τῶν ἔργων τοῦ ἀνθρώπου. Περὶ δὲ τὴν 5 μ. μ. ἀπῆραν πάλιν τὰ «Ψαρρά», παραλαβόντα διπυρίτην εἰς σάκκους, 100 πλήρεις στρα-τιωτικὰς σκηνὰς καὶ ἔλαιον· περὶ τὸ μεσονύκτιον διήλθομεν μεταξὺ Σκιάθου καὶ Σκοπέλου, τοῦ καιροῦ γενομένου ὡραιοτάτου, τοῦ δὲ ψύχους λίαν αἰσθητοῦ (+3°), καὶ τὴν ὥραν 7 1/2 π. μ. τῆς Πέμπτης 4/16 Φεβρουαρίου ἀφίχθημεν εἰς τὸν ὄρμον τῆς Καμαριωτίσσης παρὰ τὸ νοτιοδυτικὸν ἀκρωτήριον τῆς Σαμοθράκης. Ὁλίγον πρὸ ἡμῶν εἶχεν ἀφιχθῆ τουρκικὸν τι μεταγωγικὸν ἀτμόπλοιον «Médjid» ἐπι-

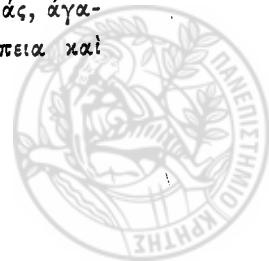
γραφόμενον, οù ἐπέβαινε νέος τις Ὄθωμανός, ἀνώτερος ἀξιωματικὸς καὶ ὑπασπιστὴς τοῦ Σουλτάνου, ἐντεταλμένος νὰ διανείμῃ εἰς τοὺς κατοίκους 1000 ἄρτους, 200 σανίδας, 50 ὄκαδας καρφοθελόνας, καφὲν καὶ 500 ὁθωμανικὰς λίρας. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ ἔλευσις τῶν «Ψαρῶν» ἐπῆλθεν αὐτῷ λίαν ἀπρόοπτος, διότι δὲν ἦθέλησε νὰ ποιήσῃ ἔναρξιν τῆς διανομῆς τῶν βοηθημάτων ἐνόσφερα εἴμεθα ἡμεῖς ἔκει, οὔτε ἐξῆλθε τις ἐκ τοῦ τουρκικοῦ πλοίου πρὸς ἐπίσκεψιν ἡμῶν· πληροφορηθέντες δὲ ὅτι ἡμεῖς δὲν ἐφέραμεν χρήματα καὶ ὅτι δὲν ἥσαν μεγάλαι αἱ ζημίαι τῶν κατοίκων, ἀλλ' ὅτι ἄρτου μόνον εἶχον ἀνάγκην καὶ προχείρων καταλυμάτων, ἀπεφάσισαν νὰ μὴ προβῶσιν εἰς τὴν διανομὴν χρηματικῶν βοηθημάτων. Μετά τινας διαπραγματεύσεις

Ἡ νῆσος Σαμοθράκη ἐκ τοῦ ὅρμου Καμαριώτισσης.

ἐξῆλθε τέλος λέμβος ἡμῶν εἰς τὴν ἔπραν, ἔστησαν οἱ ναῦται τῶν «Ψαρῶν» σκηνάς τινας καὶ παρέδωκαν εἰς τὸν περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐκ τῆς πόλεως Σαμοθράκης (τῆς Χώρας) ἐλθόντα δήμαρχον 100 σκηνὰς καὶ 277 σάκκους μὲ 1392 ὄκαδας διπυρίτου.

Ἡ Καμαριώτισσα εἶναι ἡ συνήθης ἀποθάρρα τῶν κατοίκων τῆς Σαμοθράκης, ἀπέχουσα αὐτῆς 1 ὥραν καὶ 10 λεπτὰ νοτιοδυτικῶς· ἔτερον δὲ ἐπίνειον τῆς πόλεως εἶναι ἡ πρὸς βορρᾶν αὐτῆς παραλία τῆς ἀρχαίας Σαμοθράκης (νῦν Παλαιοχώρας), ἔνθα ἡ Αύστριακὴ κυβέρνησις εἶχεν ἐπιχειρήσει εὑρεῖας ἀρχαιολογικὰς ἀνασκαφάς, ἀγαγούσας εἰς φῶς κρηπιδώματα προκυμαίας, τείχη κυκλώπεια καὶ

ἀρχαιότατα ὄχυρώματα. Ἀποτελεῖται ἡ Καμαριώτισσα ἐξ 6 πεντηκόρων πηλοκτίστων καλυθῶν. Τῆς πρώτης πρὸς βορρᾶν καλύθης κατέπεσον πρὸς BVA οἱ δύο τοῖχοι ὑπὸ δονήσεως ἐπελθούσης ἐκ NNΔ. Τῆς τρίτης καλύθης, τοῦ Πέτρου Παπανικολάου, ζευγαρᾶ, κατέπεσεν ὁ βόρειος ἐξ ἀμμολίθου τοῖχος, ἐκτφενδονισθεὶς 2 μέτρα μακρὰν διὰ δονήσεως ἐκ NNΔ πρὸς BVA, ὑπερηκόντισε δὲ αὐτὸν ἐν τῇ πτώσει ὁ εἰς ὕψος 4 μέτρων συγκρατῶν τὴν στέγην τοῖχος τοῦ δευτέρου οἰκίσκου Ἀθανασίου Παπαθασίλειου, οὐ νέος κορυφὴ κατερρίφθη ὑπὸ τῆς αὐτῆς δονήσεως. Ἐκ τοῦ τετάρτου οἰκίσκου τοῦ Κωστῆ Αἰθαλῆ, καφεπώλου, κατέπεσον, βληθέντες ὑπὸ τοῦ ἀντικτύπου τῆς ξυλίνης στέγης τοῦ γειτονικοῦ οἰκίσκου, λίθοι τινές, ὑπεράνω τῆς θύρας αὐτοῦ διὰ κονιάματος κτισθέντες, πρὸς NNA, προφανῶς ὑπὸ τῆς αὐτῆς δονήσεως. Οἱ πέμπτος οἰκίσκος φέρει ὀλίγα ρήγματα πανταχοῦ, ὁ δὲ ἔκτος, ὁ νεώτερος καὶ λιθόκτιστος, ἔμεινεν ἐντελῶς ἀβλαβῆς.

Ἐν ταῖς καλύθαις ταύταις ὑπῆρχον ἔτοιμα πρὸς φόρτωσιν ἀχλάδες, ξύλα, ἔλαιον, ἄνθρακες καὶ ἔλαιαι, ἀποτελοῦντα τὸ σύνηθες ἀντικείμενον τῆς ἑξαγωγῆς τῆς νήσου.

Οἱ ὀλίγα βήματα ἀνωθεν τῶν καλυθῶν τούτων ὑπάρχων ἀρχαιότατος ναὸς τῆς Ἅγ. Καμαριώτισσης ἡ Κοιμήσεως, φέρει ρήγματα ἐπὶ τῶν πρὸς Α καὶ Δ τοῖχων, μαρτυροῦντα, ὡς καὶ αἱ καπνοδόχοι τοῦ γειτνιάζοντος οἰκίσκου, περὶ τῆς αὐτῆς διευθύνσεως τῶν δονήσεων ἀπὸ NNΔ πρὸς BVA.

Ἡ Καμαριώτισσα κεῖται ἐπὶ τῆς παραλίας καὶ εἰς τοὺς πρόποδας χθαμαλοῦ, ὡσεὶ 40 μέτρα ὑψηλοῦ λόφου, ὅστις ἀποτελεῖ εἶδος προχώματος πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ συνίσταται ἐκ χοὸς καρποφόρου προερχομένου ἐν μέρει ἐκ τῶν γυμνῶν νῦν βράχων καὶ κορυφῶν τῶν εἰς τὸ κέντρον τῆς νήσου ὑψηλῶν ὄρέων, ὡν ἀποσαθρώματα πανταχοῦ ἀπαντῶσιν. Ἡ συνεχῆς αὔτη σειρὰ τῶν σχεδὸν ἡνωμένων λόφων ἀποτελεῖ, ὡς εἴπον, εἶδος προχώματος περὶ ἀπασαν τὴν νῆσον, ἔκτενεται δὲ ἀπὸ τῆς παραλίας μέχρι τῶν ὑψηλῶν ὄρέων τοῦ κέντρου, διασχιζομένη ὑπὸ τῶν ἔκειθεν πρὸς τὴν θάλασσαν ρεόντων ρυάκων. Ἐνταῦθα εὑρον κροκάλας ἐκ γρανίτου, γνευσίου, σχιστολίθου, ὄφετού, ἀμμολίθου, ἀστρίου καὶ χαλαζίου, πρὸς δὲ καὶ ἀσθεστίτην συμπαγῆ καὶ εἰς κρυστάλλους, σιδηρίτην καὶ σιδηρολίθους. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι τὸ ἔδαφος τοῦ προχώματος τούτου εἴναι λίαν καρποφόρον, διὸ καὶ

ειδὸν πανταχοῦ ὑπὸ τὴν καλύπτουσαν τὸ ἔδαφος εἰς ὅψος $\frac{1}{2}$ μέτρου χιόνα πρόσφατα σημεῖα καλλιεργείας δι’ ἀρότρου ὑπὸ βοῶν συρομένου.

‘Ολόκληρος ἡ τῆς ηὗσος ἡτο χιονοσκέπαστος, φθειρὸς δὲ χειμῶν εἶχεν ἐπισκήψει ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ σεισμοῦ καὶ διήρκεσεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, καθ’ ἃς αἱ συγκοινωνίαι ἦσαν διακεκομμέναι· ἐπῆλθε δὲ δεινὸς λιμός, διότι οὐδεὶς ἡδύνατο νὰ ξυλεύσῃ, ἀφ’ ἑτέρου δὲ καὶ οἱ κλίβανοι εἶχον καταρρεύσει. Τὴν πρωίαν τῆς 4/16 Φεβρουαρίου ἡ θερμοκρασία τοῦ ἀέρος ἦτο 5,20, ἡ τῆς θαλάσσης 8° καὶ ἡ τῆς χιόνος 0,10, ἡ δὲ ἀτμοσφαιρικὴ θλῖψις 767 χμ. Ἀναμένων ἐν Καμαριώτισσῃ τὴν ἔλευσιν τοῦ Δημάρχου, ἐμέτρησα ἀπὸ τῆς 9 $\frac{1}{2}$ π. μ. ὥρας μέχρι τῆς 12.55 μ. μ. ἐξ ἐλαφρὰς δονήσεις, ὡν τὴν ἔντασιν καὶ διεύθυνσιν ἔκρινα ἐκ τῶν αἰωρήσεων λίθου ἐξαρτηθέντος ἐν ὑπαίθρῳ ἐκ νήματος 3 μέτρων μήκους.

“Ωρ. 9.31 π.μ. ‘Ανεπαίσθητος δόνησις NNΔ→BBA διαρκείας 0,5”.

- » 10.— » Ἰσχυροτέρα πως, αἰσθητὴ καὶ εἰς τοὺς ισταμένους ἡ καθημένους.
- » 10.35 » Ἐλαφραὶ δονήσεις συνεχεῖς ἐπὶ 38”, ἀνεπαίσθητοι εἰς τοὺς ἀνθρώπους, αἰσθηταὶ εἰς τοὺς κύνας καὶ εἰς τὸ διαρκῶς αἰωρούμενον ἐκκρεμές.
- » 11.36 » Ἰσχυρὰ δόνησις στιγμιαία, αἰσθητὴ καὶ ἐπὶ τῶν ταλαντευομένων τοίχων.
- » 12.35 μ.μ. Δόνησις ἰσχυρά, ὡσεὶ ὄριζοντια ὅθησις ἐπανειλημμένη ἐκ NNΔ πρὸς BBA, ἄνευ βοῆς, διαρκείας 2”. Ἔγένετο αἰσθητὴ καὶ εἰς τὰ πληρώματα τῶν δύο πλοίων, ὡν αἱ κεφαλαὶ προέβαλον ἀπὸ πάντων τῶν μερῶν τοῦ καταστρώματος. Ἐπὶ τοῦ πλοίου οὐδὲν ἡχητικὸν φαινόμενον ἤκουόσθη.
- » 12.55 » Ἀσθενῆς δόνησις στιγμιαία.

‘Ο χαρακτὴρ τῶν δονήσεων τούτων ἦν ἡπιώτατος, οὐδὲ πόρρωθεν ἡδύνατο νὰ παρομοιασθῇ πρὸς τὴν ἔντασιν καὶ τῶν ἀσθενῶν εἰσέτι δονήσεων τῆς Χίου, τῆς Παρνασσίδος καὶ τῆς Μεσσηνίας. Ἡτο ἡπία τις ἐκτόπισις τοῦ ἔδαφους ἐκ N πρὸς B, ἐξ ἣς ἔλειπεν ἡ συναίσθησις τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον. Φαίνεται ὅτι ἐπὶ τοῦ ΝΔ καὶ N

μέρους τῆς νήσου αἱ δονήσεις ἥσαν πολλῷ ἀσθενέστεραι ἢ ἐπὶ τοῦ Β καὶ ΒΑ.

Περὶ τὴν μεσημβρίαν ἀφίχθησαν ὁ ἑλληνικὰ ὄμιλῶν ὑγειονόμος καὶ λιμενάρχης καὶ μετ' αὐτὸν οἱ προεστῶτες Κωνστ. Καραπαναγιώτης καὶ Χατζῆ Εὐάγγελος Παπαμιχαῆλος μετὰ δύο ιερέων, ὁ Δήμαρχος Νικόλαος Β. Φαρδύς, Ιατρός, καὶ ὁ διερμηνεὺς Ἰω. Ἐμμ. Μπογιατζῆς, θεάγενής, ἐνταυτῷ εἰσπράκτωρ τῶν φόρων τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως, συνώδευε δὲ αὐτοῖς ὁ διδάσκαλος Χρῆστος Ρηγόπουλος, μεθ' ὧν συνενοήθη ὁ μὲν κυβερνήτης τῶν «Ψαρρῶν» Κ. Σαχτούρης περὶ τῆς παραλαβῆς τῶν βοηθημάτων, ἵγαν δὲ περὶ ἐκδρομῆς μέχρι τῆς πρωτευούσης τῆς νήσου. Παρ' αὐτῶν ἐπληροφορήθην καὶ τὰς πλείστας λεπτομερείας περὶ τοῦ σεισμοῦ.

'Ο μὲν διδάσκαλος εἶναι εὐπαίδευτος ἀνήρ, ἀγαπῶν τὴν νεολαίαν τῆς πατρίδος του καὶ ἀνταγαπώμενος παρὰ πάντων. Συγκινητικὴ ἦτο ἡ ὄντως πατριαρχικὴ συμπεριφορά του καὶ ὁ σεβασμός, ὃν ἔτρεφον πρὸς αὐτὸν οἱ συμπατριώται του, ὅστις διεφαίνετο διὰ μέσου τῆς οὔτως εἰπεῖν οἰκογενειακῆς οἰκειότητος, ἦν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ ἔχωσι πρὸς ἀλλήλους οἱ ὄλιγοι κάτοικοι τῆς μικρᾶς κωμοπόλεως, οἱ ώς ἐν ἐρήμῳ ἔξοριστοι καὶ ἀπὸ τοῦ λοιποῦ κόσμου ἀπομεμονωμένοι.

Περίεργον δὲ πρόσωπον, σοθαρὸν καὶ ἐπιβάλλον ἀμά καὶ δίκην ἀρχοντος σεβαστὸν μεταξὺ τῶν κατοίκων, φιλομειδὲς δὲ οὐχ ἡττον καὶ εὐπροσήγορον ἐνταυτῷ εἶναι ὁ Δήμαρχος τῆς Σαμοθράκης. Καὶ ώς ἐκ τῶν γνώσεων του καὶ τοῦ πλούτου, μᾶλλον δὲ ἐκ τῆς ὑπεροχῆς αὐτοῦ ἀπέναντι τοῦ πληθυσμοῦ, ώς τε Ιατροῦ καὶ ώς ἀνδρὸς λεπτοὺς μετερχομένου τρόπους, εἶναι ὁ ἀληθῆς ἀπόλυτος ἄρχων τῆς νήσου. Μὲ τὸν ἀνεπίληπτον εὐρωπαϊκὸν ἴματισμόν του ἥδυνατο ἐν πάσῃ πόλει τῆς Εύρωπης νὰ ἐμφανισθῇ, φέρων δὲ τὸ τουρκικὸν φέσιον ἥδυνατο νὰ ἐκληφθῇ ὡς τις ἀνώτερος τουρκικὸς ὑπάλληλος, μόλις ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀφιχθείς. "Ἐκπληξέν ὅμως μολαταῦτα μοὶ ἐνεποίησεν ἡ καθαρεύουσα καὶ ἐκλεκταῖς φράσεσι χρωμένη γλώσσα του, ἡ εὐστροφία καὶ ἐτοιμότης τῶν ἀπαντήσεων. 'Εσπούδασεν Ιατρικὴν ἐν Μασσαλίᾳ καὶ ἦτο καὶ περὶ τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν λίγος ἐντριβής, συγγράψας περὶ Κορσικῆς καὶ πολλὰς διατριβὰς περὶ αἴτονου καὶ ἀπνευματίστου γραφῆς τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης (Marseille 1884 καὶ Ἀθήνησι 1889), περὶ ών ἄλλοτε ἐν τῷ τύπῳ

καὶ ἐν αὐτῷ τῷ συλλόγῳ Παρνασσῷ ἵκανὸς ἐγένετο λόγος. Δὲν ἐπερίμενα βεβαίως νὰ συναντήσω τοιοῦτον ἄνδρα ἐν τῇ σεισμοσείστῳ Σαμοθράκῃ, οὐ ἔκαστος λόγος ἐξέφραζε καὶ τὴν πεποιθησιν τοῦ ἑαυτοῦ κύρους καὶ εἰς αὐτὴν ἔτι τῶν περὶ τῶν σεισμικῶν φαινομένων κρίσιν. Περὶ αὐτοῦ δὲ ἐξ ἀλλοῦ οἱ κάτοικοι μιᾶς ἡσαν γνώμης, ὅτι εἶναι ἄριστος ιατρὸς καὶ φιλάνθρωπος. 'Ο χαρακτηρισμὸς οὗτος καὶ ἡ ὅλη ἐντύπωσις τοῦ ἀνδρὸς μοὶ ἐνίσχυσαν τὴν ἰδέαν ὅτι οὐχὶ ματαίως ἐπορεύθην εἰς Σαμοθράκην, ὅπως ἴδω φαινόμενα.

Δύο λέξεις περὶ τῶν κατοίκων τῆς Σαμοθράκης, πρὶν ἢ προβῶ εἰς τὴν σκιαγράφησιν τῆς γεωλογικῆς συστάσεως τῆς νήσου καὶ τὴν περιγραφὴν τοῦ σεισμοῦ.

Τίς δύναται ν' ἀρνηθῇ ὅτι ἡ δυστυχία τιθασεύει καὶ ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον εὐάγωγον; 'Ἐνώπιον τοιαύτης ὅμως θεομηνίας, ἀποτόμως ἐνσκηπτούσης καὶ ἀνατρεπούσης τὰς πεποιθήσεις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς πᾶν ὃ, τι ἐδιδάχθη νὰ θεωρῇ στερεὸν καὶ ἀκλόνητον, καὶ οἱ ἀγριώτεροι τῶν κατοίκων ἔξημεροῦνται, αἰρεται δὲ ὁ πέπλος τῆς ὑποκρίσιας, ὃν ἐπιβάλλει ἡ ἀνατροφὴ καὶ ὁ κοινωνικὸς βίος, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀποκαλύπτει τὰ μυχιαίτατα αὐτοῦ αἰσθήματα καὶ τὰς διαθέσεις. 'Ἐπίφοβος ἦτο ἡ ἔξαψις τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Casamicciola κατὰ τὸν σεισμὸν τῆς Ἰσχίας ἐν ἔτει 1883, κατὰ δὲ τὸν σεισμὸν τῆς Laibach καὶ Agram 1894 ἐδέσεις νὰ ἐπέμβῃ ἡ ἀστυνομία, ὅπως μὴ προβῆι εἰς ἀρπαγὰς ὁ δῆλος, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ σεισμοὶ τῆς Χίου (1883) καὶ τῆς Μεσσηνίας (1886) ἀνέδειξαν τοὺς κυριολεκτικῶς καταστραφέντας κατοίκους ἀγγέλους ὑπομονῆς καὶ ἐγκαρτερήσεως, φιλανθρωπίας καὶ αὐταπαρνήσεως. Καὶ ἐν Σαμοθράκῃ μεγάλως ἐπέδρασεν ὁ σεισμὸς ἐπὶ τοῦ ἥθικοῦ τῶν κατοίκων· ἔξελθόντες ἐκ τῶν κλονιζομένων οἰκιῶν αὐτῶν, συνεσπειρώθησαν καθ' ὅμαδας καὶ διενυκτέρευσαν ἐπὶ τῆς χιόνος, οὐδὲν ἀλλο ἢ τὴν ἔξουδενωσιν αὐτῶν ἀναμένοντες. Φύσει πειθήνοι, λιτοί, εὐσεβεῖς καὶ φίλεργοι δῆτες, ἀνέμενον ἀνωθεν διαταγὰς καὶ σωτηρίαν, συγκινητικὴ δὲ ἦτο ἡ καρτερικὴ ὑπομονή, μεθ' ἧς ὑπέφερον τὰ πάνδεινα, οὐχ ἦτον μὴ ἀποβαλόντες τὴν ἴδιαζουσαν αὐτοῖς εὐθυμίαν καὶ ζωηρότητα.

Οι Σαμόθρακες εἶναι φίλεργοι καὶ φιλομαθεῖς, ἐκπατριζόμενοι δὲ εὐδοκιμοῦσιν ως οἱ Μυτιληναῖοι, οἱ Κυνουριεῖς καὶ οἱ Καλαβρυτινοί· εἶναι ἀφελεῖς καὶ εὐθύμου διαθέσεως, ἐπιτήδειοι δὲ καὶ ἐπιχειρημα-

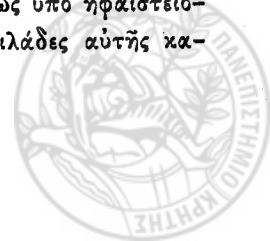
τίαι. Εἰρηνικοὶ ὡς ἡ παραδεισιακή τῶν νῆσος, ἀποφεύγουσι τὰς βιαιοπραγίας καὶ ἀν ποτε συμβῆ ἐν τῇ μικρῷ αὐτῶν κοινωνίᾳ νὰ διαπραχθῇ ἔγκλημά τι, τὸ ἐνθυμοῦνται ἀπαντες καὶ τὸ διηγοῦνται μετ' ἀποστροφῆς.

Ἐκεῖνο δέ, ὅπερ μοὶ προὔξενησε τὴν μεγίστην αἰσθησιν, εἶναι ὅτι οἱ Σαμόθρακες εἶναι γνήσιοι "Ἐλληνες κατά τε τὸν χαρακτῆρα, τὸ παράστημα καὶ τὴν γλῶσσαν. Εἴδον ἄνδρας ὑψηλοὺς καὶ ὠραίους, δολιχοκεφάλους, κανονικὰς χεῖρας καὶ ἐκφραστικὴν φυσιογνωμίαν ἔχοντας. Καὶ αὗτοὶ οἱ ἴδιωτισμοὶ τῆς γλῶσσης εἶναι γνησίως ἑλληνικοὶ, αἱ παραφθοραὶ σπάνιαι, ἡ προφορὰ ἀμερπτος καὶ ἐνίστε παρεσφρύουσιν εἰς τὸν διάλογον λέξεις, ἀρχαῖαι ἢ βυζαντιναὶ, διατηρούσαις ἐν τῇ μικρῷ, ἀποκεκλεισμένῃ καὶ ἐστερημένῃ σχεδὸν πάσης ἐπιμιξίας νήσῳ ταύτῃ. Ἡ τουρκικὴ γλῶσσα εἶναι ἄγνωστος ἐν Σαμόθρακῃ καὶ μόνον οἱ ἀλιεῖς καὶ ναυτιλλόμενοι γνωρίζουσιν αὐτὴν καὶ ξένων γλωσσῶν φράσεις, «Λαβέ» μοὶ εἶπε νεᾶνις, προσενεγκοῦσά μοι φύλλα βασιλικοῦ· «Λαβέ τὸ φέγγος» εἶπεν ἐνώπιόν μου παῖς τις, ζητῶν νόμισμα πεσὸν ὑπὸ τὴν τράπεζαν τοῦ καφετζῆ τῆς Καμαριώτισσης. «Γνωρίζετε τὸ ἵππασμα;» μὲν ἡρώτησεν ὁ ἀγωγιάτης μου.

'Αφελεῖς καὶ ρεμβαστικοί, γνωρίζουσιν οὐχ ἡττον τὸ συμφέρον τῶν καὶ εἰμὶ βέβαιος ὅτι οἱ Σαμόθρακες ἐκπατριζόμενοι εὑδοκιμοῦσιν ἐν μέσῳ μείζονος κοινωνίας.

Ἡ δαψιλῆς φύσις μὲ τὰς ποικιλίας τοῦ ἐδάφους, τὰς ωραίας κοιλάδας, τὰ ἀφθονα ὄμβατα, τὰ ὑψηλὰ ὅρη καὶ τοὺς ἀποτόμους βράχους καὶ εἰς ἐμὲ ἐνεποίησε τὴν ἐντύπωσιν τοῦ μυστηριώδους. Ὁ περιεργος σχηματισμὸς τῶν βράχων, ἡ διαδοχὴ τῶν ποικίλων πετρωμάτων καὶ ἡ χαοτικὴ ἀναστροβίλωσις τοῦ ἐδάφους μαρτυροῦσι περὶ γεωλογικῶν γεγονότων ἀκρας βιαιότητος καὶ ἀκουσίως αἰσθάνεται τις διτείρισκεται ἐπὶ τόπου, ὃν κατὰ προτίμησιν οἱ ἀρχαῖοι λάτρεις τῆς φύσεως ἔξελεξαν διὰ τὴν τέλεσιν θρησκευτικῶν μυστηρίων.

Εἶναι ἡ νῆσος αὕτη τημῆμα παναρχαίας κρυσταλλοπαγοῦς διαστρωσεως ἐκ γρανίτου, ἀργιλλομιγοῦς σχιτολίθου καὶ κεροστίλθης, τῆς ὀποίας λείψανα εὑρίσκονται εἰσέτι ἐν εἰδει στενῆς ζώνης, νοτίως τοῦ Αἰγαίου μέχρι τοῦ Αἰγαίου ἐκτενομένης καὶ πολλαχῶς ὑπὸ ἥφαιστειογενῶν πετρωμάτων διασχιζομένης, ἐν φαῖ μὲν κοιλάδες αὐτῆς κα-

λύπτονται ἐν μέρει ὑπὸ ἀσθεστίτου τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως, αἱ δὲ κορυφαὶ τῶν ὄρέων ὑπὸ πρωτογενοῦς ἀσθεστίτου (μαρμάρου) καὶ ἐνίστε (ώς παρὰ τὴν πόλιν Σαμοθράκην) ὑπὸ ἀσθεστολίθου βρίθοντος ἀπολιθώσεων (Numulitenkalk). Τὰ δὲ ἡφαιστειογενῆ πετρώματά εἰσιν ιδίως ὁ ἀνδεσίτης καὶ οἱ τραχεῖται τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως.

Ο τύπος οὗτος τοῦ νοτιομακεδονικοῦ καὶ τοῦ θρακικοῦ ἐδάφους ἀπαντᾶ ἐν Θάσῳ (φυλλίται καὶ πρωτογενῆς ἀσθεστόλιθος) καὶ ἐν Σαμοθράκῃ, ἐνῷ αἱ νοτιώτερον κείμεναι: νῆσοι: Ἰμβρος, Τένεδος καὶ Λήμνος (ἐνθα τὸ ιερὸν τοῦ Ἡφαίστου) εἰσὶν ιδίως ἡφαιστειακῆς γενέσεως.

Τὰ δρῦ τῆς Σαμοθράκης ἀποτελοῦσαι συμπαγῆ ὄροσειράν, ἃς ἡ κεντρικὴ κορυφὴ εἶναι τὸ δρῦς Φεγγάρει ὑψους 5243, ἀγγλ. ποδῶν, ἀποτόμως πρὸς ΝΑ ἀπέναντι τῆς Ἰμβρου εἰς τὴν θάλασσαν καταπίπτουσαν, ἐνῷ πρὸς ΒΑ, πρὸς ΒΔ καὶ πρὸς ΝΔ μεσολαβεῖ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς θαλάσσης στενὴ λωρίς προσχωματικοῦ ἐδάφους.

Προβαίνοντες ἐκ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολάς, κατὰ τὴν ἔκτασιν τοῦ μεγίστου μήκους τῆς νήσου, καὶ δὴ ἐκ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀκρωτῆρος, πλησίον τοῦ ὁποίου, 2000 μέτρα βορειότερον, ἡγκυροβόλησαν τὰ «Ψαρρὰ» ἐν τῷ ὄρμῳ τῆς Καμαριώτισσης, θέλομεν διασχίσει τὴν νῆσον μέχρι τοῦ ἀνατολικωτέρου ἀκρωτηρίου τῶν Κήπων.

Ἡ Καμαριώτισσα συνίσταται σήμερον ἐξ 6 οἰκίσκων καὶ ἐνὸς μετρα τινὰ ὑψηλότερον κειμένου παναρχαίου ναΐσκου τῆς Ἀγ. Κοιμήσεως μὲ βιζαντινὰς γραφάς. Είναι δὲ ὁ δεύτερος λιμὴν τῆς Σαμοθράκης, ὃν καὶ ὁ Λίθιος (XLV. 6) ἀναφέρει, ἵστορῶν ὅτι ἐξ αὐτοῦ ἀπεπειράθη νὰ φύγῃ ὁ Περσεύς (,), ὅτε ὁ κύριος λιμὴν τῆς Παλαιοχώρας, ἐνθα νῦν φαίνονται ἀκόμη τὰ ἵχνη προκυμαίας καὶ μώλου, κατείχετο ὑπὸ τοῦ ρωμαϊκοῦ στόλου. Πιθανώτερον ὅμως νὰ εὑρίσκετο ὁ δεύτερος λιμὴν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὁ καὶ Λημήτριον καλούμενος, ἐν χιλιόμετρον νοτιώτερον τοῦ Ἀκρωτηρίου, ἐνθα σήμερον εἴναι μετόχιον ἥρειπωμάνον τοῦ Ἀγ. Ἀνδρέου, διακρίνονται δὲ ἐπὶ τῆς παραλίας θεμέλια ἀρχαίων κτιρίων, διήκοντα μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ ρύακος Πολυκοῦδη, οὓς αἱ πηγαὶ εὑρίσκονται ἐπὶ τῶν δύο ὑψηλοτέρων ὄρέων, τοῦ Φεγγαρίου καὶ τοῦ Προφήτου Ἡλίου. Παρὰ τὸν Ἀγ. Ἀνδρέαν ὑπάρχουσιν ἐν μέσῳ βαλτώδους Λιβαδίου 2 ἀλμυραὶ λίμναι. Ἀπὸ τῆς Καμαριώτισσης ἄγει ἀτραπὸς παρακολουθοῦσα τὴν

παραλίαν μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ ρύακος Κατσάμβα, οὗτις ἀναβλύζει ἐπὶ τοῦ ὅρους Βρεχοῦ καὶ διασχίζει, ρέων πρὸς Βορρᾶν τὴν κωμόπολιν τῆς Σαμοθράκης (Χώρχν), ἷν καὶ ὑδρεύει. Ἐτέρα δὲ ἀτραπὸς διερχομένη δι' ἡπίως ἀνύψουμένων λόφων ἐκ τραχείτου πλήρους κρυστάλλων. σανιδίνου καὶ ὀλιγοκλάστου ἀστρίου, ἀποτελούντων τὸ ἀπό τῶν προπόδων τῶν ὑψηλῶν ὄρέων μέχρι τῆς παραλίας κυκλοῦν ὀλόκληρον τὴν νήσον πλὴν τοῦ ΝΔ μέρους πρόχωμα, ἥγει πρὸς τὴν ὑψηλοτέραν συνοικίαν τῆς Σαμοθράκης οὐ μακρὰν τῶν πηγῶν τοῦ ρύακος Κατσάμβα καὶ ἀποκαλύπτει τὴν θαυμασμοῦ ἀξίαν γεωργικὴν ἐπιμέλειαν τῶν κατοίκων, διότι οὔτε σπιθαμὴ τοῦ καρποφόρου τούτου ἔδαφους ὑπάρχει ἀκαλλιέργητος. Καλλιεργεῖται δὲ ἐνταῦθα δι' ἀροτήρων βιῶν σῖτος καὶ κριθή, ἐνῷ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου καλλιεργοῦνται καρποφόρα δένδρα, ὀλίγαι ἀμπελοί καὶ ὠραῖα δάση. Πρὸ τῆς κωμοπόλεως καὶ ὀλίγον ($\frac{1}{4}$ ώρας) πρὸ τοῦ ὅρους Βρεχοῦ ἀπολήγει εἰς κορυφὴν ἡ σειρὰ τῶν λόφων τοῦ προχώματος, ἥτις ἐπιστέφεται διὰ παραδόξως ἀνορθουμένων στηλοειδῶν βράχων ἐκ κιτρινωποῦ τραχείτου καὶ καλεῖται Τούργυλο ἢ Τουργύλι. Μεταξὺ τῆς κορυφῆς ταύτης καὶ τῆς ἀνατολικωτέρας καὶ ὑψηλοτέρας (800 ποδῶν) τοῦ ὅρους Βρεχοῦ ἀναβλύζουσιν αἱ πηγαὶ τοῦ Κατσάμβα. Ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου φαίνεται ἡ κωμόπολις τῆς Σαμοθράκης ἐπὶ τῶν ἀποτόμων ὑπωρειῶν ἀμφοτέρων τῶν ὄρέων τούτων ἀφ' ἐνός, ἀφ' ἐτέρου δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ ὅρους Άγ. Γεωργίου καὶ ἐκατέρωθεν τῶν ὄχθων τοῦ Κατσάμβα ἀμφιθεατρικῶς ἐκτεινομένη. Τὸ γραφικώτατον πανόραμα ὑπενθυμίζει τὴν πόλιν τῆς Σύρου. Οἱ 600 περίπου ώς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μονώροφοι καὶ ισόγειοι οἰκίσκοι ποικίλων χρωμάτων, χιονοσκεπεῖς εἰσέτι ἐκ τοῦ πρὸ τινῶν ἡμερῶν χειμῶνος, μὲ τὰ ἀνακλῶντα τὸ ὑπέρυθρον φῶς τῶν ἀκτίνων τοῦ δύοντος ἡλίου παράθυρα, φαίνονται ώσει ἐκτισμένοι ὁ εἰς ἐπὶ τοῦ ἄλλου εἰς πολλαπλᾶς ὄριζοντας σειράς. Ὁλίγαι στεναι καὶ λίαν κατωφερεῖς ὄδοι, ώς οἱ διάδρομοι τῶν ἀμφιθεάτρων, ἀγουσιν ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων οἰκιῶν εἰς τὰς εἰς τὸ βάθος τῆς κοιλάδος εὑρισκομένας, ἀφ' ἐτέρου δὲ συγκοινωνοῦσιν αἱ οἰκίαι, ώς τὰ τῆς αὐτῆς ὄριζοντίας σειρᾶς ἐδῶλια τῶν ἀμφιθεάτρων, δι' ἡμικυκλικῶν καὶ συγκεντρικῶν ὄριζοντίων ὁδῶν. Ἀπέναντι τοῦ Τουργύλο εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἀνατολικοῦ μαχαλᾶς τοῦ Άγ. Νικολάου κείται ἡ διώροφος κυανοβαφὴς οἰκία μετ' ἐξώστου τοῦ Δη-

μάρχου, ὁλίγον δὲ ὑψηλότερον παρὰ τὸ ρεῦμα τὸ λιθόκτιστον ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον, ἐνθα ὁ δημοφιλῆς διδάσκαλος Χρῆστος Ρηγόπουλος μοὶ ἐπέδειξε τὰ πτωχικά, ἀλλ' οὐχ ἡττον ἐν παραδειγματικῇ τάξει διατελοῦντα καὶ διὰ χαρτῶν καὶ πινάκων κεκοσμημένα δωμάτια τῶν παραδόσεων.

Ἐντεῦθεν καθορᾶται ἀπασα ἡ κοιλάς τοῦ Κατσάμβα, ὅστις κάτωθεν τῆς πόλεως, πρὸς Δ, ἀρδεύει τοὺς κλιμακηδὸν τοποθετημένους κήπους τῶν κατοίκων. Τὴν κοιλάδα ταύτην ἀποκλείει πελώριος βράχος, ἀκριβῶς εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ἀγ. Γεωργίου. Σήμερον ὑπάρχει ἐπ' αὐτοῦ ναΐσκος, εἰς ὃν ἀνέρχεται τις ἐνδοθεν διὰ λελαξευμένων βαθμίδων. Οἱ βράχοι οὗτοι συνίσταται ἐκ νουμουλιθικοῦ ἀσθεστολίθου μέλανος καὶ καλεῖται ὡς ἐκ τοῦ κανονικοῦ αὐτοῦ κυλινδρικοῦ ἡ ὥσει κολούρου κώνου σχήματος «Πύργος ἡ Καστέλι», φαίνεται δὲ νὰ ἡτο φρούριον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ ν' ἀπετέλει μετὰ τοῦ Βρεχοῦ τὴν φυσικὴν ὄχυρωσὶν τῆς πόλεως. Πέραν δὲ τοῦ Πύργου ἔκτείνονται οἱ ἀγροὶ μέχρι τῆς θαλάσσης, ἐνθα ἐπὶ τῶν βορείων προπόδων τῆς φάγεως τοῦ Ἀγ. Γεωργίου ὑπάρχουσι τὰ ἐρείπια τῆς ὑπὸ τῶν αὐστριακῶν ἀρχαιολόγων ἀνασκαφέσσης ἀρχαῖας Σαμοθράκης, νῦν δὲ Παλαιοπόλεως· ἐνταῦθα εὑρηται ὄμοιός τις Πύργος, Καστέλι Γενοβέζων καλούμενος, καὶ οὗτος μονόλιθος ἐκ νουμουλιθικοῦ ἀσθεστολίθου ὡς ἐν τῇ Χώρᾳ.

Ἐν τῶν μᾶλλον ἐνδιαφερόντων σημείων τῆς νήσου εἶναι ὁ Βρεχός, ἐπὶ τῶν προπόδων τοῦ ὁποίου καὶ τοῦ Τουργλοῦ ἔκτισθη ὁ ἔτερος νοτιοδυτικὸς μαχαλᾶς τῆς Σαμοθράκης, ὁ ἐπὶ τῆς δυτικῆς ὅχθης τοῦ ρεύματος τοῦ Κατσάμβα. Αἱ κλιτύες καὶ αἱ ὑπώρειαι αὐτοῦ εἰσὶ κεκαλυμέναι ὑπὸ ἀποσαθρωμάτων τραχείτου, ὡν ἡ ἀποσάθρωσις δὲν ἔφθασεν εἰσέτι τὸν βαθμὸν τῆς εἰς καρποφόρον χοῦν μετατροπῆς· ὡς ἐκ τούτου οὔτε ἔχος βλαστήσεως διακρίνεται ἐπ' αὐτῶν. 'Αντ' αὐτῆς εὐρίσκομεν ὄμως πανταχοῦ στιλπνούς, ἀχρόους ἡ λευκοὺς κρυστάλλους σανιδίνου ἦτοι νατριούχου ὄλιγοκλάστου (ἀστρίου), ἐσπαρμένους ἐν τῷ χώματι. Οἱ τραχείτης ἐνταῦθα εἶναι πανάρχαιος τριτογενής, περιέχει δὲ τὸν σανιδίνον ἐν εἴδει ἔκτάκτως μεγάλων διδύμων κρυστάλλων, ὄμοιών πρὸς τοὺς τοιούτους τοῦ Drachenfels, τοῦ ἐπὶ τοῦ Ρήνου, ἡ τοῦ Karlsbad, πολὺ ωραιοτέρους δὲ καὶ λευκοτέρους καὶ μαρμαροντας. Απαίσιον ὄμως καὶ φοβερὸν εἶναι τὸ θέαμα τοῦ Βρε-

χοῦ ἐκ τῶν ἀνατολικῶν αὐτοῦ ὑπωρειῶν, ἔνθα αὗται ἔνοῦνται μετὰ τῶν μεσημβρινῶν τοῦ Ἀγ. Γεωργίου. Πελώριοι βράχοι τραχειτικοί, ώσει στῆλαι γεωμετρικῶς λελαξευμέναι, ὄρθοῦνται ἐν χαοτικῇ ἀτάξιᾳ, ως ἐὰν προσφάτως εἴχον καταρριφθῆ ἢ μᾶλλον ἐκσφενδονισθῆ εἰς ίκανὰς ἀπὸ τῆς κορυφῆς ἀποστάσεις ὑπὸ βιαίου σεισμοῦ. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Βρεχοῦ λέγεται ὅτι ὑπάρχουσιν ἵχνη θεμελίων παναρχαίων οἰκοδομημάτων. Καὶ ὁ ἡκιστα δεισιδαίμων καταλαμβάνεται ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ τοπείου τούτου ὑπὸ ἀνεξηγήτου δέους· ἐπειδὴ καὶ ἄλλα σημεῖα τῆς νήσου (Μαύρη νύκτα) ἐμπνέουσι φρίκην ως ἐκ τοῦ σχηματισμοῦ αὐτῶν, εὐνόητος εἶναι ἡ δοξασία τῶν ἀρχαίων περὶ μυστηριώδους ἀλληλουχίας τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἐδάφους, καθ' ἣν τὸ Δαρδάνειον ὅρος ἥτο σταθμὸς ἢ ἐντευκτήριον τῶν θεοτήτων, λατρεία δὲ αἱρετικὴ ἀπεδίδετο αὐταῖς διὰ τῆς τελέσεως τῶν μυστηρίων τῶν Καβείρων.

Ἐκ τοῦ σημείου τούτου ἄγει πρὸς ΒΔ μὲν ἡ κοιλάς τοῦ Κατσάμβα διὰ τῆς κάμης Σαμοθράκης, τοῦ Πύργου αὐτῆς καὶ τῶν κλιμακηδὸν κατερχομένων κήπων μέχρι τῆς θαλάσσης, πρὸς Δ δὲ ἡ κοιλάς τοῦ ρύακος τῆς Καμαριώτισσης μέχρι τῶν Μαυραβράχιας καλουμένων βράχων τοῦ Ἀκρωτηρίου καὶ πρὸς Α ὁροπέδιον ἀποτόμως ἀνερχόμενον μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ὅρους Ἀγ. Γεωργίου (5000'). Ἡ κορυφὴ τοῦ ὅρους τούτου διακρίνεται μακρόθεν ὅτι συνίσταται ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀρχαίου τραχείτου, ἐξ οὐ καὶ ὁ Βρεχός. Ἀλλὰ τὸ ἡφαιστειογενὲς τοῦτο πέτρωμα δὲν ἀποτελεῖ συνέχειαν ἀπὸ κορυφῆς εἰς κορυφήν· μᾶλλον εἶναι διακεκομμένον, ἀναφαινόμενον μόνον ἐπὶ τῶν ὑψίστων κορυφῶν τῆς νήσου. Οὕτως ἀπαντᾷ μὲν ὁ αὐτὸς τραχείτης καὶ ἐπὶ τῶν 3 ὑψίστων κορυφῶν, ἤγουν τῆς Ἀγίας Σοφίας, τοῦ Φεγγαρίου καὶ τοῦ Προφήτου Ἡλίου, ἀλλὰ καθὼς μεταξὺ τῶν κορυφῶν τοῦ Βρεχοῦ καὶ τοῦ Ἀγ. Γεωργίου μεσολαβεῖ ἐκ Β πρὸς Μ στενὴ σειρὰ λόφων ἐκ νουμουλιθικοῦ ἀσβεστολίθου καὶ ὑποκειμένου ἀργιλλομιγοῦς σχιστολίθου, ἔπειται δὲ εὐρεῖα καὶ ἀνωφερῆς ἔκτασις κεροστιλβίτου διεσταυρωμένου ὑπὸ χαλαζίου καὶ κρυστάλλων ἐπιδότου, ἔως οὖ ἐμφανισθῆ ἐπὶ τῆς κορυφῆς πάλιν ὁ τραχείτης, οὕτω μεταξὺ τοῦ Ἀγ. Γεωργίου καὶ τῶν 3 πρὸς Ἀνατολὰς καὶ Δύσιν αὐτοῦ ὑψηλῶν κορυφῶν ἀναφαίνεται πάλιν ὁ σχιστόλιθος, χωρίζεται δὲ ἀπ' αὐτῶν ὁ "Αγ. Γεώργιος ὑπὸ βαθείας χαράδρας, ἐξ ἣς ἀναβλύζουσιν αἱ πηγαὶ τοῦ πρὸς

ΜΔ ρέοντος ποταμίσκου Πολυπούδι. Ἀπασαι αἱ ὑπώρειαι τοῦ Ἄγ. Γεωργίου ἀποτελοῦνται ἐκ κεροστιλβίτου (Hornblendefels), ὅστις ἔξακολουθεῖ ἐκτεινόμενος μέχρι τῆς παραλίας τῆς Παλαιοπόλεως, ἀποκαλύπτων ἐν ταῖς ρευματιαῖς του πολλὰς φλέβας ἀργυρούχου γαληνίτου (θειούχου μολύβδου). Ὁ αὐτὸς κεροστιλβίτης ἀναφαίνεται πάλιν καὶ ἐπὶ τῆς BA παραλίας τῆς νήσου, ἀνωθεν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Φονιά.

Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τούτοις τὸ ἀνατολικὸν ὥμισυ τῆς νήσου συνίσταται ἐκ γρανίτου, δὲν εἶναι προπτετὲς νὰ ἐκφέρῃ τις τὴν γνώμην ὅτι ἐπὶ τοῦ γρανίτου ὡς πρώτου θεμελίου ἐπεστρώθη στρῶμα κεροστιλβίτου, ἐφ' οὐ ἐπεκάθισε στρῶμα ἀργιλλομιγοῦς σχιστολίθου, ἐξ οὗ συνίσταται τὸ βορειοδυτικὸν μέρος καὶ τὸ κέντρον τῆς νήσου εἰς τὸ ὄψος τῶν ὑπωρειῶν τῶν μεγάλων ὄρέων, καθὼς καὶ τὰ ὄρη τῆς Μαύρης Νύκτας ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς γωνίας τῆς νήσου, ὅτι ἐπ' αὐτοῦ ἀπετέθη εἰς ἐποχὴν πολὺ μεταγενεστέραν ὁ νουμουλιθικὸς ἀσθεστόλιθος καὶ ὅτι κατόπιν κολοσσιαία τις ἔκρηξις ἡφαίστειος κατέκλυσεν ὅλην τὴν νήσον διὰ τοῦ τραχείτου καὶ τοῦ ἡφαίστειου τόφου, ὃν ἵχνη ἀναφαίνονται εἰσέτι ἀπὸ τῆς Παλαιοχώρας μέχρι τῆς Σαμοθράκης καὶ τοῦ Βρεχοῦ, ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Μαλαθριάς, τῆς Πλατάνου, τῶν Κήπων, τοῦ Σκεπαστοῦ καὶ τῶν Θερμῶν καὶ ἐπὶ τῶν ὑψίστων κορυφῶν τοῦ Βρεχοῦ, τοῦ Ἄγ. Γεωργίου, τοῦ Φεγγαρίου, τῆς Ἅγίας Σοφίας καὶ τοῦ Προφήτου Ἡλίου. Κατόπιν ὅμως ὁ κολοσσιαῖος οὔτος χείμαρρος τῆς Λάθας ἀπεσαθρώθη καὶ ἀπεπλύθη κατὰ τὸν ροῦν τῶν αἰώνων, ἀπογυμνωθέντων οὕτω πάλιν ἐν μέρει τῶν ποτε ὑπὸ αὐτοῦ καλυφθέντων πετρωμάτων, πέριξ δὲ τῶν ὄρέων καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς παραλίας ἀπετέθησαν εἰς σωροὺς τὰ σαρωθέντα καὶ εἰς ἀρόσιμον χοῦν μεταβληθέντα ἀποσαθρώματα, ἐξ ὧν συνίστανται σήμερον οἱ μνημονεύθεντες προσχωματικοὶ καὶ οίονεὶ πρόχωμα ἀποτελοῦντες λόφοι, οὓς πανταχοῦ εἰδομεν καλλιεργημένους. Αἱ ὑπώρειαι τῶν ὑψηλῶν κορυφῶν ἡπίως κατέρχονται πρὸς τὴν BA, τὴν B καὶ δῆλην τὴν Δυτικὴν παραλίαν, ἀπερίγραπτος ὅμως εἶναι ἡ ἀπότομος πτῶσις τῶν βράχων τοῦ N καὶ NA μέρους τῆς νήσου, ἐνθα παρὰ τὴν Μαύρην Νύκτα πάλιν ὁ σχιστόλιθος διαδέχεται τὸν γρανίτην. Πλεῖστοι ρύακες ἀναβλύζουσιν ἐπὶ τῶν ἀποκρήμνων κλιτύων τῶν 3 ἐπισήμων κορυφῶν τῆς νήσου, τοῦ Φεγγαρίου, τῆς Ἅγ. Σοφίας καὶ τοῦ Ἄγ. Ἡλίου, αἵτινες ἀνυψοῦνται εἰς ὄψος 5000—5248' ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὄροπεδίου καὶ συμπεριελαμβάνοντο κατὰ τὴν ἀρχαιό-

τητα ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα τοῦ Δαρδανείου ὄρους. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἐκ τοῦ Ἀγ. Γεωργίου πηγάζοντων ρυάκων ἀδυνατοῦσι νὰ διασχίσωσι τὸ θαλασσογενὲς ἢ προσχωματικὸν νεόπλαστον ἔδαφος καὶ ἀποτελοῦσι τοιουτορόπως λίμνας ἢ ἔλη, ὡς περὶ τὸ Ἀκρωτῆρι, εἰς τὰ Λιβαδία τοῦ Πολυπούδιου καὶ εἰς τὸν Ἑηροπόταμον, ἔνθα ὅμως ἀρδεύουσι τὸ ἔδαφος καὶ παράγουσι πεδιάδας καὶ βοσκάς, ἐφ' ὧν φύονται πυκναὶ πλάτανοι, ἐνῷ ἐπὶ τῶν κλιτύων τῶν ὄρέων ἐπιδίδουσι μᾶλλον τὰ δρυόδενδρα καὶ εἰσέτι ὑψηλότερον αἱ ἐλάται.

'Εκτὸς τοῦ *Κατσάμβα* πηγάζουσιν ἐκ τοῦ Ἀγ. Γεωργίου, ὡς εἴπομεν, ἢ μᾶλλον ἐκ τῆς ἀποτόμου καὶ δυσβάτου καὶ μόνον ὑπὸ αιγάγρων συχναζομένης χαράδρας μεταξὺ Ἀγ. Γεωργίου, Φεγγαρίου καὶ Ἀγίας Σοφίας ὁ *Πολυπούδης* καὶ ὁ *Ἑηροπόταμος*, ρέοντες πρὸς Δ καὶ ΜΔ· πρὸς Μ ρέοντιν οἱ ἐκ τοῦ Ἀγ. Ἡλίου καὶ τῆς Ἀγ. Σοφίας πηγάζοντες ρύακες τῆς *Παναγίας*, τῆς *Πλατάνου*, τῆς *"Αμμου* ἢ *Κρημνιωτίσσης*, τοῦ *Βάτου*, τοῦ *Κρεμαστοῦ Νεροῦ* καὶ τοῦ *Πλυνθόνος* τῶν *Ἀρχαίων* ἐκ τῶν βράχων τῆς Μαύρης Νύκτας κατέρχονται ρέοντες πρὸς Α ὁ ρύαξ τῶν *Κήπων*, ὁ *Ρηχοπόταμος*, ὁ *Πλατυπόταμος* καὶ ὁ *"Αγκιστρος'* ἀπὸ δὲ τοῦ Φεγγαρίου πηγάζοντες ὁ μὲν *Φονιᾶς* χύνεται ἀνατολικῶς παρὰ τὸν Πύργον τοῦ Φονιᾶ εἰς τὴν θάλασσαν, οἱ δὲ *Χριστοπόταμος* καὶ τὸ *Λουτρὸν* ρέονται πρὸς Βορρᾶν.

Τὸ κέντρον τῆς νήσου κατέχει ἡ κορυφὴ τῆς Ἀγ. Σοφίας, ὀλίγον τι βορειότερον αὐτῆς ὑψοῦται τὸ ὑψίστον ὄρος τοῦ Φεγγαρίου (5248 ἢ κατ' ἄλλους 5310'), πρὸς ΒΑ αὐτοῦ ὁ "Ἀγ. Γεώργιος, οὐ κλάδος ἀπότομος ἀπολήγει εἰς τὴν Παλαιόπολιν, καὶ πρὸς ΜΔ τῆς Ἀγ. Σοφίας ὁ "Ἀγ. Ἡλίας, οὗτινος κλάδος φθάνει μέχρι τῆς Μαλαθρίας καὶ τῆς Πλατάνου. Τὸ μὲν ὄροπέδιον τῶν 3 κορυφῶν, τὸ *Ζωνάρι* καλούμενον, δασοφόρον καὶ ἐκ σχιστολίθου συνιστάμενον, κείται εἰς ὕψος 5000', τὸ δὲ πρὸς Α τῆς Ἀγ. Σοφίας ἐκ γρανίτου συνιστάμενον, πετρῶδες καὶ ἐντελῶς ἐστερημένον βλαστήσεως ὄροπέδιον εὐρίσκεται εἰς ὕψος 2—3000'. 'Ἐκ τούτου δὲ ὑψοῦνται τὰ σχιστολιθικὰ δύρη τῆς Μαύρης Νύκτας πρὸς ΜΔ καὶ τὸ ἐκ γρανίτου ὄρος *Τέουκλο* πρὸς Α μεταξὺ Ἀγκιστρου ποταμοῦ καὶ τοῦ Φονιᾶ.

Μετὰ τὴν περιγραφὴν τῶν ὄρέων καὶ ρυάκων ἴδωμεν νῦν καὶ τὰς ὑπωρείας μέχρι τῆς παραλίας.

Πρὸς μεσημβρίαν τῆς *Καμαριωτίσσης* πορευόμενοι διὰ πεδιάδος

έλωδους συναντῶμεν οὐ μακρὰν τοῦ δυτικωτάτου ἄκρου τῆς νήσου, τοῦ Ἀκρωτηρίου, τὰ μακρόθεν ως φρούριον φαινόμενα Μαυραβράχια, ἥτοι μεμονωμένους μέλανας βράχους ἐκ θαλασσογενῶν συμφυρμάτων καὶ ἀσθεστολίθου, πέραν τῶν ὅποιων ἐκτείνεται μακρά, χθαμαλὴ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔλωδης πεδιάς, τὰ Λιβάδια καλουμένη. Πλησίον τῶν Μαυροβράχων ἡ πεδιάς αὕτη εἶναι τόσῳ χθαμαλή, ὅστε σγηματίζει δύο ὑπὸ στενῆς λωρίδος γῆς χωρίζομένας λίμνας, ὡν ἡ πρὸς τὴν θάλασσαν εἶναι ἀλμυρά, ἔχει δὲ βάθος 5—8 μέτρων. Ἐνταῦθα καὶ ἐν τῇ ἀμφι πολλῶν σημείων τῆς παραλίας τῆς νήσου ἀπαντῶσιν ἵγνη κισσήρεως (ἐλαφροπέτρας), οἷον ἔξηκόντιζεν ἐν ἔτει 1648 τὸ θηραϊκὸν ἡφαίστειον τοῦ Κολόμβου ἢ τῷ 1707—1712 ἡ ἔκρηκτις τῆς Νέας Καῦμένης τῆς Θήρας. Τὴν βοσκὴν τῶν λιθαδίων νέμεται τὸ μετόχιον τοῦ Ἀγ. Ἀνδρέου, ἀποικία τῆς μονῆς τῶν Ἱερῶν τοῦ ὄρους Ἀθώ, ἐκείθεν τρεφόμενον καὶ εἰς αὐτὴν ἐλαίας καὶ ἀνθρακας ἀποστέλλον. Τὴν πεδιάδα ταύτην διαρρέει ὁ Πολυπούδης ποταμίσκος, εἰς ἀπόστασιν δὲ 2000 μέτρων ἀπ' αὐτοῦ καὶ ὑπὸ ὑψώματος ἐκ τραχείτου χωρίζομενος ὁ ὄρμητικώτερος Εηροπόταμος, ἐνθεν τοῦ ὅποιου ἐκτείνεται πλούσιος ἐλαιών, ἀνερχόμενος μέχρι τῶν λόφων, τῶν ἀπὸ τοῦ Ἀγ. Ἡλίου διακλαδουμένων. Η δὲ τοῦ Εηροποτάμου κοιλὰς ἐκτὸς δι’ ὄλιγων πλατάνων κοσμεῖται ὑπὸ πυκνῶν δρυοδένδρων· ὅπου δὲ αἱ κροκάλαι σωρεύονται, κυλισθεῖσαι ποτε ὑπὸ τῶν ὑδάτων αὐτοῦ, ἔξαφανίζεται ὁ ποταμὸς ὑπ’ αὐτάς, ἵνα περικιτέρω πάλιν ἐμφανισθῇ.

Πρὸς ΝΑ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Εηροποτάμου ὑψοῦται λοφίσκος ἐκ τραχείτου, τὸν σγηματισμὸν τοῦ Βρεχοῦ ὑπενθυμίζων, ἐπεται δὲ ὁ ρύαξ τῆς Παναγίας, οὐ ἡ ἀριστερὰ δύμη συνίσταται ἐκ γρανίτου, ἐνέχοντος στίγματα καστανοχρόου τουρμαλίνου καὶ φυλλίτου. Ἐξακολουθεῖ ἐν τῇ ζώνῃ ταύτη ἡ καλλιέργεια τῆς ἐλαίας, ἀγροὶ δέ, ἐνθα καλλιεργοῦνται σῖτος καὶ κριθή, ἀποτελοῦσιν ὀξσεῖς ἐν μέσῳ τοῦ ἐλαιῶνος. Πλησίον τῆς Παναγίας ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ Εηροποτάμου μικρὸς μύλος, ἔτερος δὲ μεῖζων τούτου εὑρηται εἰς τὴν Κοιτάδα ἐπὶ γρανίτικοῦ ἐδάφους μεταξὺ τῶν ρυάκων Παναγίας καὶ Πλατάνου. Εἰς τὴν Πλάτανον καλεῖται συνοικισμός τις ὄλιγων καλυβῶν, ὃν ἐπισκέπτονται τὸ θέρος οἱ ἐν Σαμοθράκῃ ἴδιοκτῆται χάριν λουτρῶν καὶ τῆς συγκομιδῆς. Αἱ ἐκβολαι τοῦ Εηροποτάμου, τῆς Παναγίας, τῆς Πλατά-

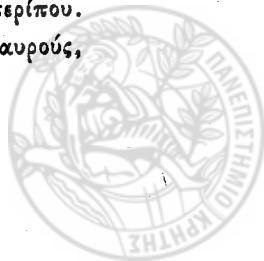
νου, τῆς Ἀμμούν καὶ τοῦ Βάτου εἰσὶν ἀπασαι ἀμμόχωστοι, ίδίας δὲ τὸ δέλτα τῶν δύο τελευταίων ρυάκων ἀποτελεῖται ὑπὸ χθαμαλῆς ἐκτάσεως λεπτῆς θαλασσίας ἄμμου. Εἰς τὴν Πλάτανον ὑψοῦνται πάλιν τραχειτικοί τινες βράχοι, ὑφαλος δὲ φέρουσα βράχους οίους καὶ ὁ Βρεχὸς καὶ ἔχουσα σχῆμα πλοίου καλεῖται Φεργάδα. Τὴν Ἀμμούν διαχωρίζει ἀπὸ τοῦ Βάτου ἀπότομος ἐκ Β ἀπὸ τοῦ Ἀγ. Ἡλίου διήκων γρανιτικὸς λόφος, ἀπὸ δὲ τοῦ Βάτου ἄρχονται αἱ ἀπότομοι ὑπώρειαι τῶν σχιστολιθικῶν ὄρέων τῆς Μαύρης Νύκτας. Ἐντὸς τοῦ πυκνοῦ δάσους οἰκοῦσιν ἀνθρακεῖς. Ἐνταῦθα διαδέχονται ἀλλήλας ἄγριαι τοποθεσίαι, ἡ μία τρομερωτέρα τῆς ἄλλης. Ἐνῷ περὶ τὸ νατ-
διον τῆς Κρημνιώτισσας σκηνοῦσι ποιμένες μετ' ἀγέλων αἰγῶν, δια-
σκορπιζομένων τὸ θέρος ἀνὰ τὰ ὅρη, παρὰ τὴν Ἀγ. Θέκλαν ἐργάζον-
ται ἀνθρακεῖς, κυλίοντες ἐξ ὑψους 800 ποδῶν τοὺς ἑτοίμους ἄν-
θρακας διὰ τῶν ἀποκρήμνων ἐκ λευκοῦ γρανίτου βράχων μέχρι τῆς
στενῆς παραλίας. Ἐν μέσῳ ἀγρίας βλαστήσεως καὶ τοῦ μάλιστα ἐκεῖ,
ἐνθα τὸν γρανίτην διαδέχεται ὁ σχιστόλιθος, διερρωγότος ἐδάφους,
συναντῶνται ἐνταῦθα, ἀπὸ τῆς θέσεως Κρεμαστοῦ Νεροῦ, ἐνθα αἱ
ἐκβολαὶ τοῦ ὁμωνύμου ρύακος, μέχρι τῶν Πλυντηρίων ἡτοι τοῦ
Πλυνθνος τῶν Ἀρχαίων, ἀπειροπληθεῖς καταρράκται καὶ ρύακες
ἀπὸ τοῦ ὑψους τῶν γυμνῶν καὶ λείων ὥσει λελαξευμένων βράχων
καὶ σχηματίζουσιν ἐπὶ τῆς παραλίας κανονικὰς δεξαμενάς, δικαιολο-
γούσας τὴν ὄνομασίαν τῆς θέσεως.

Μεταξὺ Κρεμαστοῦ Νεροῦ καὶ Πλυνθνος ἄρχεται καλυπτόμενος
ὁ γρανίτης ὑπὸ στιλπνοῦ σχιστολιθου. Πολλαχώς εὐρίσκονται ἐπὶ
τῆς ζώνης τῆς ἐπαφῆς τῶν πετρωμάτων τούτων πράσιναι φλέβες ἐκ
γαιώδους μαλαχίτου, οὓς δείγμα τι ἐκ Κρεμαστοῦ Νεροῦ ἀναλύσας,
εὑρον 11 % μεταλλικοῦ χαλκοῦ· ἐνιαχοῦ δὲ διακρίνεται εἰς Πλυ-
νθνα ἐπὶ τῶν ἀποτόμων ὡς τοίχων λαξευτῶν βράχων τοῦ καθέτως
εἰς τὴν θάλασσαν πίπτοντος σχιστολίθου ἐκτεταμένη λευκὴ λωρίς ἐκ
λευκοῦ γρανίτου. Ἡ ἀκτὴ τῆς νήσου ἐξακολουθεῖ μάλιστα ἐνταῦθα
οὖσα ἐξαισίως ἀγρία καὶ ἀποτομωτάτη μέχρι τοῦ ἀνατολικωτάτου
ἀκρωτηρίου τῆς νήσου, τοῦ τῶν Κήπων, ἐνθα μικρὸς ρύαξ, κατ' εὐ-
θεῖαν ἐκ τοῦ σχιστολιθικοῦ δρους τῆς Μαύρης Νύκτας ἐρχόμενος, ἀρ-
δεύει καλῶς κεκαλλιεργημένην πεδιάδα. Ἐπὶ τῶν ὁχθῶν τοῦ ρύακος
τούτου εὐρίσκονται πολλαὶ ἀπολιθώσεις, ίδίας δὲ φύλλων πλατάνου

έντος πωρίτου ἀσθεστολίθου, ὃν καὶ σήμερον ἔτι χρονίζεται τὸ μεστὸν δίσανθρακικοῦ ἀσθεστίου ὕδωρ. Αἱ δὲ ἐκβολαὶ τοῦ ρύακος περιβρέχουσιν ἐνταῦθα τὴν τελευταίαν χαρακτηριστικὴν ἐμφάνισιν τοῦ τραχείτου καὶ τοῦ ἡγαιοτειακοῦ τόφου, οὓς ἐγνωρίσαμεν ἐπὶ τοῦ Βρεχοῦ, εἰς τὸν Φονιάκινον καὶ τὴν Πλάτανον.

Οὐ μόνον ἡ ὑπὸ λειψάνων περιβολοτοίχων ὥσει κανονικῶς διηρημένη περὶ τοὺς Κήπους ἔκτασις καὶ τὰ πολλὰ ἡρειπωμένα θεμέλια καὶ παρεκκλήσια, ἀτινα ὑπάρχουσιν ἐνταῦθα, ἀλλὰ καὶ ἡ εἰσέτη ὑφισταμένη καλλιέργεια ὄπωροφόρων δένδρων καὶ τινες ἐν μέσῳ αὐτῶν ἀκατόίκητοι καλλύβαι πείθουσιν ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ τὸν μεσαίωνα τὸ μέρος τοῦτο ἦν πυκνῶς πως κατωκημένον. Τὴν σήμερον ὅμως οἱ Κῆποι ἀποτελοῦσι τὴν ἔξοχήν, τὸν τόπον τῆς θερινῆς διαμονῆς τῶν Σαμοθρακῶν, τὸν δὲ χειμῶνα εἶναι ἐγκαταλελειμμένοι.

Διευθυνόμενοι δὲ νῦν ἐκ τοῦ τῶν Κήπων ἀκρωτηρίου πρὸς Βορρᾶν συναντῶμεν πληθὺν ρυάκων, ὃν ὁ πρῶτος, ὁ Ρηχοπόταμος, ὄρμητικῶς ἐκ τῆς Μαύρης Νύκτας κατερχόμενος, ἔνθα ἡ Μεγαλύβρυσις καλουμένη πηγὴ του φέρει τὸ καὶ ἐν ὦρᾳ θέρους ψυχρότερον ὕδωρ τῆς νήσου, ρέει παρὰ τὸν ναΐσκον τοῦ Ἅγ. Πέτρου ἡρέμα πρὸς τὴν θάλασσαν. Καὶ ὁ Πλατυπόταμος μὲ ὀλίγον ὕδωρ καὶ πλατεῖαν κοίτην, ἀναβλύζων παρὰ τὸν ἐγκαταλειμμένον ναΐσκον τοῦ Ἅγ. Γεωργίου, χύνεται εἰς τὴν θάλασσαν οὐ μακρὰν τοῦ Ἅγ. Πέτρου, ὅστις οὕτω κείται μεταξὺ τῶν δύο ἐκβολῶν ἐντὸς μαγευτικῆς τοποθεσίας, ἔνθα λήγοντος τοῦ Ἰουλίου πανηγυρίζουσιν οἱ εἰς τοὺς Κήπους παρεπιδημοῦντες. Ἐντεῦθεν εύρύνεται ἡ παραλία ὡς ἐκ τῶν προσχώσεων, ἀς ἀπέθηκαν τὰ ὕδατα ἐκ τῶν ὄρέων τῆς Μαύρης Νύκτας. Ἀκριβῶς μεταξὺ ὑψηλῆς τινος κορυφῆς τῆς Μαύρης Νύκτας καὶ τοῦ ὑψηλοῦ μεμονωμένου γρανιτικοῦ ὅρους Τβουκλοῦ πηγάζει ρύαξ σημαντικώτερος τῶν προηγουμένων, σχεδὸν ἀλληλής ποταμός, ὁ Ἀγκιστρός, ὅστις ἀπὸ τῶν κορυφῶν μέχρι τῆς πεδιάδος τῆς παραλίας σχηματίζει σχεδὸν ἀδιάλειπτον σειράν καταρράκτων, ὃν ὁ τελευταῖος εἶναι παρὰ τὸ βυζαντινὸν ἐξωκλήσιον τοῦ Σταυροῦ. Τοῦτο, κατέχον γραφικωτάτην θέσιν ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Τβουκλοῦ, δεσπόζει τῆς εὐρείας ἐνταῦθα πεδιάδος, ἀπέχον τῆς θαλάσσης 4 χιλιόμετρα περίπου. Πλάκες μαρμάριναι ἐνεπίγραφοι, φέρουσαι καὶ βυζαντινοὺς σταυρούς,

μαρτυροῦσιν ὅτι τὸ μέρος τοῦτο τῆς νήσου ἡτο πυκνῶς κατφημένον κατὰ τὸν μεσαίωνα.

Βορειότερον τῶν ἔκβολῶν τοῦ Ἀγκίστρου εὑρηνται καὶ ἑτέρου ναὶ σκου τὰ ἐρείπια· εἶναι ἡ Ἄγια Παρασκευή, παρ' ἣ ὑπάρχουσι καὶ τάφοι, πιθανῶς βυζαντινῆς ἐποχῆς. Ἡ Ἅγια Παρασκευὴ κεῖται πλησίον τοῦ ἀκρωτηρίου Σκεπαστοῦ, πέριξ δὲ ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα ἐρείπια βυζαντινῶν ναϊσκῶν. Ἡ μέχρι τοῦ Σκεπαστοῦ ἀκτὴ εἶναι σχεδὸν δμαλὴ πεδιάς· ἀπὸ δὲ τοῦ Σκεπαστοῦ μέχρι τοῦ ἐπὶ τῆς παραλίας βυζαντινοῦ Πύργου τοῦ Φονιᾶ ἡ παραλία καθίσταται πάλιν ἀπότομος, εἰ καὶ δὲν ὑψοῦται πολὺ ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Ὁ λόγος εἶναι ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἔχομεν λωρίδα παραθαλασσίαν ἐξ ἡφαιστείου τόφου καὶ τραχείτου μετ' ἔγκλειομένων μεγάλων κρυστάλλων σανιδίνου καὶ σχηματισμὸν ὅμοιον πρὸς τὸν τοῦ Βρεχοῦ. Ἐάλλος τόφος καὶ ἐνταῦθα ἀπεσαθρώθη καὶ ὑπεχώρησεν εἰς τὴν διαθρωτικὴν ἐνέργειαν τῶν κυμάτων, ἐξ οὐ δὲκτοῦ συγκείμενος λόφος ἔμεινεν ἄνευ προπόδων καὶ ὑπωρειῶν καὶ μόνον ἡ κορυφὴ του ἔξεχει ἀπότομος ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, σκέπουσσα αὔτην οὖτας εἰπεῖν. Ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Σκεπαστοῦ διαπλατύνεται ἐκ νέου ἡ μεταξὺ τῆς παραλίας καὶ τῶν προπόδων τῶν ὄρεων πεδιάς, ἡς τὸ ὑπέδαφος ἐνταῦθα εἶναι πάλιν γρανίτης, ἀφοῦ ἥδη ἀπὸ τοῦ Ἀγκίστρου ἐγκατελείφθη ὁ τῆς ὁροσειρᾶς τῆς Μαύρης Νύκτας σχιστόλιθος. Ἀπὸ τοῦ Σκεπαστοῦ μέχρι τῶν Λουστρῶν εἶναι ἀναντιρρήτως ἡ τερπνοτέρα καὶ ἐπιμελέστερον κεκαλλιεργημένη πεδιάς τῆς νήσου. Βεβαίως δὲ κατὰ ἔτι μείζονα λόγον ἐπεδίδοντο ἐνταῦθα εἰς τὴν καλλιέργειαν οἱ τῶν παρωχημένων αἰώνων ἀγροτικοὶ πληθυσμοὶ τῆς νήσου, ἃν ἐπιτρέπεται νὰ συμπεράνῃ τις τοῦτο ἐκ τῆς τεχνητῆς ὄμαλότητος τοῦ κατὰ βαθμίδας διατιθεμένου ἑδάφους καὶ ἐκ τῆς πληθύος τῶν μανδρῶν ἦτοι περιβολοτοίχων, ὃν οὐδεὶς βεβαίως ἔκτισθη κατὰ τὴν παροῦσαν ἐποχὴν, οὔτε προκύπτει πειστικός τις λόγος νὰ ὑποτεθῇ ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν 4 ἢ 5 τελευταίων αἰώνων ἐκίνησαν τὰς χειρας ζωηρότερον τῶν σημερινῶν, ὅπως συντελέσωσι τοιαῦτα ἔργα. Εἴναι ως οἱ αινιγματώδεις ἐν πολλοῖς μανδρότοιχοι ἐπὶ μεγάλων, ἀγόνων καὶ πετρωδῶν ἔκτάσεων ἐπὶ τῶν ἡμετέρων Κυκλαδῶν νήσων, φέρ' εἰπεῖν τῆς Κύθου ἡ Σύρου ἢ Σερίφου, πανάρχαιοι χθαμαλοὶ τοῖχοι, κατὰ τὸ πλεῖστον κατηρειπώμενοι, οὐχὶ μὲν περιφράττοντες, ἀλλ' ὅμως σαφῶς εἰσέτι περιορίζον-

τες τὰς ἀγροτικὰς ιδιοκτησίας, οὓς ἔκτοτε οὐδεὶς μὲν ἀνεκαίνιζεν, οὐδεὶς δὲ προσέτι εἶχε τὸ συμφέρον νὰ κρημνίσῃ ἢ ἐξαφανίσῃ καὶ οἵτινες ἔμειναν, τίς οἶδεν ἂν οὐχὶ ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἀρχαιότητος, λυπηρὸν μνημεῖον τῆς στασιμότητος τῆς φύσεως καὶ τῆς ἔκπτώσεως καὶ ἐκφυλίσεως τῶν μὴ ὡφελουμένων ἐκ τῆς κατεργασίας τοῦ ἐδάφους των πληθυσμῶν. Καὶ ἐνταῦθα μετοικοῦσι τὸ θέρος οἱ Σαμόθρακες, θερίζοντες καὶ λουόμενοι.

Ολίγον τι δυτικώτερον τοῦ Πύργου τοῦ Φονιᾶ ἐκβάλλει ὄρμητικὸς ὁ μεταξὺ τῶν ρυάκων τῆς νήσου μᾶλλον ὑδροφόρος καὶ μὲν σειρὰν γραφικωτάτων καταρρακτῶν ἐγκαταλείπων τοὺς δασοφόρους βράχους τῆς Ἀγίας Σοφίας ποταμίσκος Φονιᾶς, ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ ὅποιου φύονται κερασέαι, βισσυνέαι καὶ καρυαὶ τοῦ μεγαλειτέρου εἰδούς. Παράδοσίς τις τραγικὴ δικαιολογεῖ τὴν ὄνομασίαν τοῦ ποταμοῦ. Ἐντεῦθεν ἐν ἀτελευτήτῳ σειρᾷ διαδέχονται ἄλληλα ἐν μὲν τῇ πεδιάδι τὰ καρυόδενδρα, παρὰ δὲ τοὺς πρόποδας τῶν ὄρέων λαμπραὶ καστανέαι, λείψανα βεβαίως προγενεστέρας καλλιεργείας, ἃς ἡ ἀπαρχὴ ἀνάγεται πιθανῶς εἰς τὴν ἀρχαιότητα. Ἐκεῖ, μίκην ὥραν περίπου ἀπὸ τοῦ Πύργου τοῦ Φονιᾶ πρὸς Δυσμὰς καὶ ἐν μέσῳ τοπείων δενδροφόρων ὑψοῦται τὸ ἐρείπιον τοῦ ἄλλοτε βεβαίως ἐκτεταμένου μοναστηρίου τοῦ Χριστοῦ, ὃς εἰκάζεται ἐκ τῶν πολλῶν θεμελίων. Πλεῖστοι ἐνεπίγραφοι ἀρχαῖοι ὄγκοι θεμελίων, ἐκ Παλαιοπόλεως κομισθέντες, ἔχροσιμευσαν εἰς ἀνοικοδόμησιν τῶν ἐνταῦθα κτιρίων, νῦν δὲ ἐρειπίων.

Απὸ τοῦ Χριστοῦ στενοῦται πάλιν ἡ παραλιακὴ πεδιάς καὶ προσεγγίζουσι τὰ ὅρη πρὸς τὴν παραλίαν. Εὔρισκόμεθα ἐνταῦθα ἀκριβῶς ὑπὸ τὸ ὑψίστον ὅρος τῆς νήσου, τὸ Φεγγάρι. Τὸ ἐδαφος γίνεται πάλιν ἀνώμαλον, ρύακες διαυλακοῦσιν αὐτὸν καὶ αἱ πλάτανοι διεδέχθησαν τὰ καρποφόρα δένδρα. Εἰς τὰ Λουτρά αἱ παραφυάδες τῶν ὄρέων βρέχονται ὑπὸ τῆς θαλάσσης, μόλις δὲ στενὴ ἀτραπὸς ἐξ ἄμπου θαλασσίας ἀποτελεῖ τὴν παραλίαν. Απὸ τοῦ Φεγγαρίου κατέρχεται ὄρμητικῶς ἴσχυρὸς ρύακ, οὐτινος ἡ ἀριστερά, δυτικὴ ὅχθη, συνίσταται ἐκ πρασίνου ὄφείτου, ἐξ ἃς δέχεται 3 θερμὰς πηγὰς (60—80°). Τούτου ἔνεκα καλεῖται τὸ μέρος τοῦτο μὲ τὰς 30—40 περίπου καλύβας του στὰ Θερμὰ η Θέρμαι, κατοικεῖται δὲ μονίμως ὑπὸ τινῶν ἀνθρακέων καὶ ἀλιέων· τὸ δὲ θέρος καὶ ίδια τὸν μῆνα

Ίούλιον μεταναστεύουσιν ἐνταῦθα ἐκ Σαμοθράκης καὶ ἐκ Δεδεαγάτες πλεῖστοι θαμώνες τῶν λουτρῶν. Μακρόθεν ἥδη καθίσταται αἰσθητὴ ἡ ὄσμὴ τοῦ ὑδροθείου· ἔνθα δὲ νῦν ἀναβλύζουσιν αἱ πηγαί, ἐσχηματίσθησαν ἐκ τῶν Ιζημάτων τοῦ Θερμοῦ ὑδατος λόφοι πλέον τῶν 20 μέτρων ὑψούς ἐξ ἀνθρακικοῦ ἀσθετίου (ἀρραγονίτου) καὶ ἀσθεστούχου τόφου, μαρτυροῦντες σὺν τοῖς ἄλλοις περὶ τοῦ πολλοῦ ἀνθρακικοῦ ὅξεος, ὃ ἐνέχουσι τὰ ὕδατα ταῦτα. Εἰσὶ τὰ τελευταῖα λείφανα τῆς ἡφαιστείου δράσεως, ἥτις ἄλλοτε θά ἐμαίνετο ἐπὶ τῆς νήσου, ως ἀνωτέρω που εἴπομεν, ἰδόντες τὴν ἔκτασιν τοῦ ἡφαιστείου τόφου καὶ τῆς τραχειτικῆς λάθας, ἥτις τότε ἀναμφιθόλως θά εἶχε κατακλύσει ὄλοκληρον τὴν νῆσον, ἔκτοτε ὅμως ἀπεσαθρώθη καὶ διεσκορπίσθη ὑπὸ τῶν ὕδατων καὶ τῶν ἀτμοσφαιρικῶν αἰτίων. Πανταχοῦ ἀνακαλύπτονται ἐνταῦθα ἐγγὺς τῶν πηγῶν καὶ τῶν παλαιῶν ρείθρων αὐτῶν, ἃτινα ως ἐν Βουλιαγμένῃ τῆς Ἀττικῆς, ἐν Κακκάβῳ τῆς Κύθνου καὶ ἐν Αἰδηψῷ σαφῶς καταδεικνύουσι τὸν ὅγκον τῶν ἔξακονταζομένων ὕδατων καὶ τὸ ὑψός εἰς ὃ ποτε ἐξήρθησαν, ἐρείπια ἀρχαίων ἢ βυζαντινῶν λουτρῶν καὶ λελαξευμένοι τινὲς λουτῆρες, ἐν οἷς αὐξομειοῦται ὕδωρ δύσοσμον, πράσινον, ἵλιαστρες.

Οἱ ρύαξ τῶν Θερμῶν κατέρχεται ἐκ τῆς μεταξὺ τοῦ Φεγγαρίου καὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Ἀγ. Γεωργίου χαράδρας, ἐν ᾧ πολλαχοῦ ἀπαντῶσιν ἐμφανίσεις ἀργυρούχου γαληνίτου. Διασκελίζοντες ταύτην ἀφικόμεθα μετ' ἐπίπονον πρὸς Δυσμὰς πορείαν ἐπὶ 2 $\frac{1}{2}$ ὥρας διὰ τῆς ράχεως τοῦ Ἀγ. Γεωργίου καὶ ἐν μέσῳ δάσους ἐκ πλατάνων καὶ κουμαριῶν εἰς τὸν ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Παλαιοπόλεως νουμουλιθικὸν Πύργον τῶν Γενοβέλων. Ἀξιοσημείωτοί εἰσιν ἐνταῦθα αἱ ἀνασκαφαὶ τῶν αὐστριακῶν ἀρχαιολόγων, ἀς περιέγραψεν ὁ Konze. Οἱ ὄγκολιθοι τῆς προκυμαίας συνίστανται ἐξ ιθαγενοῦς ἀδροκοκκιοπαγοῦς ἀσθετολίθου εὐθρύπτου καὶ πολὺ ἀραιοτέρου τὴν ὑφὴν ἢ τὸ μάρμαρον. διὸ διαπίπτουσιν ἀμέσως αἱ ἐπὶ τοιούτων λίθων ἐγχαραγθεῖσαι ὑπὸ τῶν ἀρχαίων γλυφαί, εὐθὺς ως ἐκσκαφῶσι· τὰ δὲ πλεῖστα τῶν καλῶς διατηρηθέντων ἀγαλμάτων, κιόνων καὶ λοιπῶν εὑρημάτων συνίστανται ἐκ πραγματικοῦ μαρμάρου, ὃ οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι μετέφερον ἐκ τῆς νήσου Θάσου.

Ἀπὸ τῆς Παλαιοπόλεως ἄγει διὰ τῶν ἀνατολικῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ἀγ. Γεωργίου στενὴ ἀτραπὸς μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Κατσάμβα,

έκειθεν δὲ ἡ πρὸς τὴν χώραν ἄγουσσα κοιλάς ἀποτελεῖ πανόραμα, δίκην γεωλογικοῦ χάρτου παρέχον ἰδανικὴν γεωλογικὴν κατατομήν.

Ἐν συνόλῳ ἀποτελεῖ ἡ νῆσος Σαμοθράκη ἔνεκα τῶν δυσχερειῶν τῆς συγκοινωνίας καὶ ἐπικοινωνίας, τῆς ἐλλείψεως προσιτῶν λιμένων, τῶν ἐλαχίστων ἀναγκῶν τῶν κατοίκων καὶ τοῦ ἐλαχίστου ἐμπορίου, ἔνεκα τῶν ὑψηλῶν ὄρέων καὶ τῆς ἐλλείψεως ὁδῶν καὶ μέσων ἐσωτερικῆς συγκοινωνίας, εἰκόνα ἐκτάκτου ἀγριότητος καὶ κατηφέας, ὡσεὶ δασιν ἥπαν καὶ φύσεως παναρχαίων, λησμονηθεῖσαν ἐν μέσῳ τῆς εὐθύμου προόδου τῶν λοιπῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου. Οἱ κάτοικοι εἶναι λιτοί καὶ πτωχοί καὶ ἀνευ ἀξιώσεων, καλλιεργοῦσι σχετικῶς ἐλίγους ἀγροὺς ἐπὶ τῆς βορειοδυτικῆς παραλίας, τὴν ἐλαίαν ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς ἀκτῆς καὶ ἀγνοοῦσι σχεδὸν τὴν ἀμπελουργίαν. Κέκτηνται 15—20 ιστιοφόρα πλοιάρια ἀλιευτικά, κατασκευάζουσιν ἀνθρακας καὶ ἀλιεύουσι σπόργυους τὸ θέρος. Συγκοινωνοῦσι μετὰ τοῦ λοιποῦ κόσμου σχεδὸν ἀποκλειστικῶς μόνον διὰ τοῦ Δεδεαγάτος.

Μετὰ τὴν διὰ τῆς νήσου καὶ περὶ αὐτὴν τοπογραφικὴν περιήγησιν ταύτην, παραβέτω ἐκ τῆς πρὸς τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Βιέννης ἀπευθυνομένης πραγματείας τοῦ καθηγητοῦ Hoernes, ἐξ ἣς ἡρανθήσην τὰς τοπογραφικὰς λεπτομερείας, καὶ τὰ ἀκόλουθα περὶ τῆς γεωλογίας καὶ πετρογραφίας τῆς νήσου:

« Ή διεύθυνσις τῆς ὑψίστης κορυφογραφικῆς δὲν συμπίπτει μετὰ τῆς κυρίας ὄρεογραφικῆς διευθύνσεως τῶν ὄροσειρῶν. Ή νῆσος σύγκειται ἐκ παλαιοκρυσταλλωδῶν πετρωμάτων: ἐν τῷ κέντρῳ καὶ εἰς τὸ νοτιοδυτικὸν ἥμισυ αὐτῆς βάσις ἐστὶν ὁ γρανίτης, τὸ δὲ βορειοδυτικὸν ἥμισυ φέρει χιτῶνα ἐκ σχιστολίθου, ἐξ οὗ αἱ ὑψίσται κορυφαὶ τοῦ Ἀγ. Γεωργίου, τοῦ Φεγγαρίου, τῆς Ἀγ. Σοφίας καὶ τοῦ Ἀγ. Ηλίου, δοτις ἐπαναλαμβάνεται καὶ ἐπὶ τῆς νοτιοδυτικῆς γωνίας τῆς νήσου ἐν τῇ ὄροσειρᾳ τῆς Μαύρης Νύκτας.

Διὰ τὸν γρανίτην τῆς Σαμοθράκης εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ ὑπαρξίας μεγάλων διδύμων κρυστάλλων κεροστίλβης καὶ κρυσταλλικοῦ χαλαζίου. Ὅπου ὁ τοιοῦτος γρανίτης ἀποσαθροῦται, ἐκεῖ ὁμοιάζει πρὸς τὸν τραχείτην τῆς παλαιᾶς τριτογενοῦς ἐποχῆς. Ἀμφότεροι διαπίπτουσιν εἰς ἄμμον καὶ διδύμους κρυστάλλους ἀστρίου, μὲ τὴν μόνην διαφοράν, ὅτι οὗτοι εἰς τὸν τραχείτην τῆς Σαμοθράκης ἀποτελοῦνται ἐκ νατριούχου ἀστρίου ἢτοι σανιδίνου.

'Επὶ τῆς γρανιτικῆς διαστρώσεως ἐπικάθηται ὁ ἀργιλλομιγὴς σχιστόλιθος, οὗτινος τὰ στρώματα διευθύνονται πίπτοντα πρὸς βορειοδύσιν. Μεταξὺ τοῦ σχιστολίθου παρεντίθενται παράλληλοι ταινίαι πρωτογενοῦς ἀσβεστολίθου ἀδροκοκκιοπαγοῦς (όγκολιθοι Παλαιοπόλεως). Τὴν δὲ κορυφογραμμὴν μεταξὺ Φεγγαρίου καὶ Προφ. Ἡλίου, ἣν Ζωνάρια καλοῦσιν, ἀποτελεῖ ἀνθρακιονίτης (Granatfels). Αἱ ὕψισται κορυφαὶ φέρουσιν εἰσέτι σποραδικῶς τριτογενῆ τραχείτην (Βρεχός), ἐξ οὐ ἀνέρχεται κεροστίλβίτης (Hornblendefels) μετὰ ταινιῶν ἐκ χαλαζίου, ἐπιδότου καὶ πυρίτου.

Μεταξὺ τοῦ Ἀγ. Γεωργίου καὶ τοῦ πρὸς τὴν Παλαιόπολιν ἄγοντος κλάδου αὐτοῦ εὑρίσκονται ἐν ταῖς χαράδραις στρώματα ἀργυρούχου γαληνίτου.

'Επὶ τοῦ σχιστολίθου ἐπεστρώθη μέλας νουμουλιθικὸς ἀσβεστόλιθος, οἷος εἶναι ὁ Πύργος τῶν Γενοβέζων τῆς Παλαιοχώρας καὶ τὸ Καστέλι τῆς Χώρας, ἐκ τοῦ τελευταίου τῶν ὅποιων πηγάζει ίσχυρὸς ρύαξ, κινῶν μύλους ἀπ' αὐτῆς τῆς πηγῆς του.

'Επὶ δὲ τοῦ ἀσβεστολίθου ὑπέρκειται ἀμμόλιθος (;) καὶ μεταξὺ αὐτοῦ παρουσιάζονται ἡφαίστειοι τόφοι ποικίλων χρωμάτων, ἀναθεν τῶν ὅποιων ἐπικάθηται δίκην στερμάτων ὄγκωδεις βράχοι ἐκ τραχείτου, ὡς ἐν Παλαιοπόλει, Χώρᾳ, Τουργῇ, Βρεχῷ. Οἱ αὐτὸς περίεργος σχηματισμὸς ἀπαντᾷ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῆς νήσου εἰς τὸ Σκεπαστὸν ἀκρωτήριον, τὸ τῶν Κήπων καὶ εἰς τὴν Πλάτανον. Οἱ ἡφαίστειοι τόφοι ἔγκλείσουσι συνήθως σιδηροῦχον ἀσβεστόλιθον. Οὔτως ὑπάρχει μεταξὺ Χώρας καὶ Παλαιοπόλεως σιδηρίτης καὶ φαιός αἵματίτης, ἐπὶ δὲ τοῦ Βρεχοῦ χαλκοπυρίτης καὶ γαιώδης μαλαχίτης ἀναθεν τῆς Χώρας Σαμόθρακης, δυτικώτερον δέ, στρῶμα κεκρυσταλλωμένου ἀσβεστολίθου 2 μέτρων πάχους καὶ πέτρωμά τι ἀξιοσημείωτον σκοτεινῶς τεφρόχρουν, πλῆρες λεπιδίων Βιοτίτου».

Τοιαύτη εἶναι ἡ νῆσος, ἥτις ἐσείσθη τὴν νύκτα τῆς 28 Ἰανουαρίου (9 Φεβρουαρίου) 1893 ὑπὸ σεισμοῦ ἐκτάκτως ισχυροῦ, οἷον δὲν εἶχον εἰσέτι αἰσθανθῆ οἱ Σαμόθρακες. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι καὶ τὴν 6 Αὔγουστου τοῦ ἔτους 1860 σεισμὸς ἐλαφρὸς ἀλλὰ διαρκῆς διεσεισε τὴν νῆσον, οὐ αἱ δονήσεις παρετάθησαν ἐπὶ δεκαπενθήμερον μὲν μικρὰς μόνον διαλείψεις. 'Αλλ' ἡ ἐξ αὐτοῦ ἐντύπωσις δὲν ἦτο κραταιά, οὐδὲ

συνέβησαν τότε δυστυχήματα έντυπωθέντα εἰς τὴν μνήμην τῶν κατοίκων. Πρώτη τις ἐλαφρὰ δόνησις ἀνήγγειλε καὶ τότε τὸν σεισμόν· μετὰ 3 λεπτὰ ὥρας δευτέρα τοιαύτη, ἐπ' ἵστος ἀσθενῆς ἐπηκολούθησε· μετ' αὐτὴν ὅμως ἀμέσως εἶπετο δόνησις Ισχυρά, διαρρήξασα πολλαχοῦ τὸ ἔδαφος καὶ τοὺς τοίχους τῶν οἰκιῶν, ἀποσπάσασα βράχους ἐκ τῶν ὄρέων καὶ προκαλέσασα τὴν στείρευσιν τῶν πηγῶν καὶ φρέάτων. 'Αλλ᾽ ἂν καὶ παρετάθη ἡ σεισμικὴ αὕτη περιόδος ἐπὶ 15 ἡμέρας, αἱ μερικαὶ δονήσεις ἦσαν μετὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τόσῳ ἀνεπαίσθητοι, ώστε οἱ κάτοικοι οὐδεμίαν ἔδιδον προσοχήν, ἀφοῦ πραγματικαὶ ζημίαι δὲν ἐπῆλθον.

Τὸ ἔδαφος τῆς νήσου δὲν εἶναι σεισμικὸν οὔτε ὑπόκειται εἰς συχνοὺς σεισμούς. Τὸ δὲ ὅτι εἶναι ἐν μέρει ἡφαιστειογενές, δὲν δηλοῖ, ὅτι εἶναι καὶ σεισμικόν. Μάλιστα δὲ παρετηρήθη, ὅτι ἔδαφος ἡφαιστειογενὲς δὲν εἶναι ἔστια σεισμικὴ ἢ μόνον πρὸ περιόδου ἡφαιστειακῆς ἐνεργείας καὶ κατ' αὐτήν, ταύτης δὲ καταπαυσάσης, παύονται καὶ αἱ σεισμικαὶ δονήσεις, αἵτινές εἰσιν ἀμεσος συνέπεια τῆς ἐκ τῆς τάσεως τῶν ἀτμῶν καὶ τῆς ἐξάρσεως τῆς λάθας προκαλουμένης βιαλας διασπάσεως τῶν πετρωμάτων μέχρι τῆς ἐπιφανείας. Ἡ ἐξ ἡφαιστειακῆς ὑπαιτιότητος σεισμικὴ ἐνέργεια περιορίζεται εἰς τὸ δρῶν ἡφαιστειον καὶ τὰ πέριξ αὐτοῦ καὶ εἶναι λίαν ἐντετοπισμένη, ἐνῷ οἱ λεγόμενοι τεκτονικοὶ σεισμοὶ, ὁφειλόμενοι εἰς τὴν ἀδιάλειπτον ψῦξιν καὶ στολίδωσιν τῶν ἐγκάτων τῆς γῆς, οὐ μόνον ἐπὶ παντὸς σημείου τῆς γῆς δύνανται νὰ ἐκδηλωθῶσιν, ἀδιάφορον ἂν εἴναι τοῦτο ἡφαιστειογενὲς ἢ μή, ἀλλὰ καὶ ἐκτάσεις τῆς ἐπιφανείας πολλῷ μείζονας διασείουσιν ἀναλόγως τοῦ βάθους, ἐνῷ τελεῖται ἡ βιαλα στολίδωσις, καὶ ἐπὶ μακρὸν διασείουσι τὸ ἔδαφος μέχρι τῆς ἐπιτεύξεως ἰσορροπίας τινὸς μεταξὺ τῶν συστελλομένων καὶ στολιδουμένων καὶ διαρρηγνυομένων στρωμάτων καὶ στιβάδων τῶν ἐν τοῖς ἐγκάτοις πετρωμάτων. Ὅτι δὲ μετέχει ἡ νῆσος τῆς Σαμοθράκης καὶ ἡφαιστειακῆς διαπλάσεως, ὅτι πετρώματα ἐκρηκτιγενῆ τυγχάνουσι κεχυμένα οὕτως εἰπεῖν δι' ὅλης τῆς νήσου καὶ ὅτι εἰς τὰ Θερμά ὑπάρχουσιν εἰσέτι πηγαὶ φέρουσαι ὑδρόθειον καὶ ἀνθρακικὸν ὄξιν καὶ οὖσαι ἀλάνθαστα τεκμήρια προγενεστέρας ἡφαιστειακῆς ἐκρηκτιγενῆς, τοῦτο δὲν ἀποδεικνύει ποσῶς ὅτι οἱ σεισμοὶ τῆς 6 Αὐγούστου 1860 καὶ τῆς 28 Ιανουαρίου 1893 ἦσαν ἡφαιστειακοί. Τούναντίον ἡ σταθερὰ διεύθυνσις τῶν δονήσεων καθ' ἀπασαν τὴν

νῆσουν, τὸ εῖδος αὐτῶν, ἡ συνοδεύσασα αὐτὰς ὑποχθόνιος βοή, τέλος δὲ ἡ διάρκεια τῶν φαινομένων ἐν συνόλῳ, ἀποτελούντων πλήρη σεισμικὴν περίοδον, πείθουσιν ἡμᾶς ἀδιστάκτως δτὶ καὶ οἱ σεισμοὶ τῆς Σαμοθράκης ἦσαν τεκτονικοί, ως οἱ τῆς Παρνασσίδος, τῆς Ζακύνθου, τῆς Μεσσηνίας, τῆς Χίου καὶ τῆς Ἀταλάντης.

Καὶ εἰς ἔτερον εἰσέτι εἶδος σεισμῶν ἀναμφισβόλως δὲν ὑπάγονται οἱ τῆς Σαμοθράκης, δηλαδὴ εἰς τοὺς ἐκ καταπτώσεως ὑπόχθονίων σπηλαίων καὶ ρωγμῶν, παραχθεισῶν εἴτε ἐκ τῆς προθαίνοντος στολιδώσεως, καθ' ἣν βαθυπηδὸν εὑρύνονται τὰ ρύγματα τῶν ἐγκάτων, εἴτε ἐκ τῆς ἐκπλύνσεως διαλυτῶν ἀλάτων ὑπὸ ιαματικῶν πηγῶν, ἐπὶ αἰῶνας ἔξαγοντων ἐκ τῶν ἐγκάτων ἐν καταστάσει διαλελυμένη μεγάλους ὅγκους καὶ καταλειπόντων κενὰ διαστήματα· διότι καὶ κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην ἡ σεισμικὴ ἔκτασις τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς εἶναι μικρὰ καὶ ἔστιν ὅτε λίαν περιωρισμένη, ως ἐν Casamicciola τῆς Ἰσχίας, ἐνθα τὴν 28 Ιουλίου 1883 διεσείσθη καὶ κατεστράφη ἐξ ὀλοκλήρου τῇ ἐνεργείᾳ τῆς θερμῆς πηγῆς Gurgitello μέρος μόνον ὥρισμένον τῆς νήσου, ἐνῷ τὸ ἔτερον ἀμέσως συνεχόμενον μέρος μόλις κανὸν ἡσθάνθη τὰς δονήσεις, ἥτο δὲ καὶ συντομωτάτη ἡ διάρκεια τοῦ σεισμοῦ, μὴ ἐπαναληφθέντος ἢ παραταθέντος εἰς σεισμικὴν περίοδον.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῶν μεγάλων σεισμῶν τῆς Λοκρίδος, ὡν τὰς βιαιοτέρας τῶν δονήσεων τῆς 8 καὶ 15 Ἀπριλίου 1894 ἡσθάνθημεν τοσούτῳ δεινῷς καὶ ἡμεῖς ἐν Ἀθήναις, ἐδημοσίευσα διὰ τῆς «Ἀκροπόλεως» σειρὰν ἄρθρων περὶ σεισμῶν καὶ ἀνέπτυξα τὰς πρεσβευομένας σήμερον θεωρίας τοῦ αἰνιγματώδους τούτου φαινομένου, καταδείξας ὅτι, ως εἰς ἀπαντα τὰ προβλήματα τῆς φύσεως, οὕτω καὶ εἰς τὸ σεισμικόν, ἡ ἀπλουστέρα λύσις εἶναι καὶ ἡ πιθανωτέρα. Πάσα παραδοχὴ φαντασμαγορίας ἡ τεχνασμένης πλοκῆς μυστηριωδῶν καὶ ὑπερφυσικῶν δυνάμεων παράγει εἰς ἀδιεξιτήτους λαθυρίνθους, ἡ δὲ ἐξήγησις φυσικοῦ φαινομένου διὰ συμπερασμάτων καὶ ὑποθέσεων μὴ βασιζόμενων ἐπὶ τῶν ἀπλῶν μέσων, ἡ μετέρχεται καθ' ἕκαστην ἡ φύσις ἐνώπιον ἡμῶν, ὅπως συντελέσῃ τὰ μεγάλα καὶ τὰ μικρὰ αὐτῆς ἀποτελέσματα, οὐδὲ κανὸν ν' ἀποδειχθῆ δύναται λογικῶς. «Οταν πλησίον ἡμῶν πέσῃ ἐπὶ τὸ ἔδαφος μέγας καὶ βαρὺς ὄγκολιθος, διασείται καὶ συγκλονίζεται αὐτό· ὅταν ἐν τῷ ὑπογείῳ τῆς οἰκίας ἡμῶν βίαιον ρεύμα κλείσῃ μετὰ πατάγου θύραν τινά, ὄλοκληρος ἡ οἰκία ως ὑπὸ

σεισμοῦ διασείται καὶ συγκλονίζεται. Οὕτω καὶ ἡ διάσεισις καὶ ὁ συγκλονισμὸς τοῦ ἐδάφους ὑπὸ σεισμοῦ ἔχει μόνην αἰτίαν βιαίαν τινὰ μηχανικὴν ἐνέργειαν ἐν τοῖς ἐγκάτοις τῆς γῆς, καὶ δὴ θλάσιν ἢ θραύσιν ἢ καθίζσιν τῶν τὴν ἐπιφάνειαν ὑποβοσταζόντων στρωμάτων ἢ στιβάδων τῶν ὑπογείων πετρωμάτων. Ἀδιάφορον δὲ εἶναι ἀν αὗτη προεκλήθη εἴτε ὑπὸ καταπτώσεως σπηλαίων εἰς τὸ βάθος εὑρισκομένων ἢ ρηγμάτων, εἴτε ὑπὸ τῆς καθίζσεως καὶ κατολισθήσεως στρωμάτων ἀπολεσάντων τὴν σταθερὰν αὐτῶν ἰσορροπίαν, εἴτε ὑπὸ βιαίας ἀνώσεως ἐγκεκλεισμένων ἀερίων καὶ ἀτμῶν. Μία ἐκ τῶν συνηθεστέρων καὶ κοινοτέρων αἰτίῶν εἶναι ἡ ἀδιάλείπτως συμβαίνουσα συστολὴ τῆς γῆς ἔνεκα τῆς προϊούσης ψύξεως αὐτῆς, καθ' ἣν σμικρύνεται ὁ ὅγκος τῶν πετρωμάτων, εύρυνονται τὰ μεταξὺ αὐτῶν ρήγματα καὶ διασπώνται καὶ θραύνονται τὰ βαθύτερα στρώματα ἐν τῇ προσπαθείᾳ ν' ἀνακαταταχθῶσι πρὸς καταλήψιν νέων θέσεων ἰσορροπίας. Οὕτω δὲ γεννῶνται οἱ ἀδιάλειπτοι καὶ καθ' ἕκαστην ἐπὶ σημείων τῆς γῆς οἰωνδήποτε συμβαίνοντες τεκτονικὸι σεισμοί, οὕτω κληθέντες, διότι προκαλοῦνται ὑπὸ τοῦ τεκτονικοῦ οὔτως εἰπεῖν ὄλικοῦ, ἐξ οὐ ἢ γῆ φύκοδομήθη. Ὅταν ἡ αἰτία τοῦ συγκλονισμοῦ εὑρίσκηται εἰς μικρὸν βάθος, μικρὰ θέλει εἶναι ἡ ἔκτασις τῆς συγκλονίζομένης ἐπιφανείας, ὅταν δὲ εἰς μέγα βάθος, ἡ συνταρασσομένη περιφέρεια θέλει εἶναι μεγάλη, ἐνίστητη δὲ μεγίστη, καταλαμβάνουσα ἡπείρους ὀλοκλήρους· ἐὰν δὲ ἡ αἰτία αὐτῆς συνέπιπτε μετ' αὐτοῦ τοῦ κέντρου τῆς γῆς καὶ ἦτο ἀρκούντως ισχυρά, ἔπρεπε νὰ συγκλονισθῇ καὶ διασεισθῇ ἀπασα ἡ θρόγγειος σφαῖρα καὶ ἔκαστον τῆς ἀπεράντου αὐτῆς ἐπιφανείας σημεῖον. Ἐὰν δὲ νῦν μετὰ τὴν πρώτην ταύτην ἐκδήλωσιν τῆς δράσεως τῆς αἰτίας ἀποκατέστη ἡ ἐκ τῆς νέας διαρρυθμίσεως τῶν ἐγκάτων νέα θέσις ἰσορροπίας, ἐνδέχεται νὰ περιορισθῇ ἡ ἐνέργεια αὐτη εἰς ἔνα μόνον συγκλονισμόν, εἰς μίαν καὶ μόνην δόνησιν, ισχυρὰν ἢ ἀσθενῆ. Ὅταν δημιωτὸς ἡ τὸ πρῶτον ἀποκατασταθεῖσα ἰσορροπία δὲν ἔτυχε νὰ εἶναι σταθερὰ καὶ μόνιμος, φυσικῷ τῷ λόγῳ θέλουσιν ἐπεσθαι εἰς τὸν κλονισμὸν καὶ ἔτεροι, ἔως οὐ ἐπὶ τέλους τὰ ὑπόγεια στρώματα καταρτίσωσι τὴν ἐκ τῆς βἀρύτητος ἐπιβαλλομένην σταθερὰν ἰσορροπίαν· ἐκ τούτου δὲ ἡ συνεχῆς σειρὴ τῶν δονήσεων, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν σεισμικὴν περίοδον. Ή δὲ διάρκεια ταύτης δύναται νὰ εἶναι εἴτε βραχεῖα εἴτε νὰ παραταθῇ ἐπὶ μῆνας καὶ ἔτη.

Ο σεισμὸς τῆς Σαμοθράκης ἦτο λοιπὸν τεκτονικός.

Ζητήματα ἐνδιαφέροντα τὸν φυσιοδίφην προκειμένου περὶ μελέτης τοιούτου σεισμοῦ εἰσὶ:

1. Ἡ μέχρι δευτερολέπτου ἀκριβὴς σημείωσις τοῦ χρόνου τῆς δονήσεως.
2. Ἡ καταγραφὴ ὅσον ἔνεστι πλειόνων τοιούτων παρατηρήσεων ἐπὶ διαφόρων τόπων καὶ σημείων, εἰς ἢ ἐγένετο αἰσθητὴ ἡ αὐτὴ σεισμικὴ δόνησις.
3. Ἡ διάρκεια αὐτῆς.
4. Αἱ φάσεις αὐτῆς, οἷον τὰ διαλείμματα καὶ οἱ μερικώτεροι κλονισμοί, ἐξ ὧν ἀπετελεῖτο ἡ δόνησις.
5. Τὸ εἶδος τῆς δονήσεως, ἂν ἦτο ἄμεσος ἢ ἔμμεσος, ἂν ἦτο βράστης ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω, ὅτε ἀναζητητέον τὴν προκαλοῦσαν αἰτίαν κατακορύφως ὑπὸ τὸ σημεῖον ἔνθα ἡ παρατήρησις, ἢ ἂν ἀπετελεῖτο ἐξ ἀποτόμου καὶ βραχείας ἐκ τῶν πλευρῶν ὡθήσεως, ἂν ἐξεδηλώθη ἐν εἴδει βραδείας λικνίσεως, ἂν διεξῆχθη κυματοειδὴς ἢ ἂν περιωρίσθη εἰς μόλις αἰσθητὴν τινα τρομώδη κίνησιν, ἢ ἂν παρήγαγεν ἀποτέλεσμα οἷονει δίνης ἢ περιστροφικῆς κινήσεως στροβίλωδους, ἥτις δόντως μὲν δὲν ὑφίσταται ποτέ, ἀλλ' ὑπολαμβάνεται ἐνίστε τοιαύτη ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ πλειοτέρων συγχρόνων δονήσεων διαφόρου διευθύνσεως.
6. Περιγραφὴ τοῦ διασεισθέντος ἐδάφους.
7. Ἡ διεύθυνσις τῆς δονήσεως, καθὼς καὶ ὁ προσδιορισμὸς τοῦ κέντρου καὶ τοῦ ἐπικέντρου.
8. Τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς.
9. Τὰ συνοδεύοντα ἡχητικὰ φαινόμενα.
10. Ἡ διαδοχὴ τῶν διαφόρων δονήσεων.
11. Δευτερεύοντα φαινόμενα, οἷον κατάστασις πηγῶν, ἐντυπώσεις ἐπὶ τῶν ζώων, ἀτμοσφαιρικὴ κατάστασις, θερμοκρασία κτλ.
12. Παρατήρησις τῶν φαινομένων τῆς θαλάσσης.
13. Συσχέτισις τῶν ιδίων μετὰ τῶν παρατηρήσεων ἄλλων παρατηρητῶν καὶ παρχθολὴ διαφόρων παραδόσεων.
14. Σύλλεξις πληροφοριῶν περὶ τῶν ὄριων τῆς διασεισθείσης ἐπιφανείας κ. ο.β. κ.

Ἐκ πάντων τούτων σχεδὸν οὐδὲν ἡδυνήθην ἐξ ιδίας ἀντιλήψεως νὰ παρατηρήσω, οὔτε τὴν ἔκτασιν τῆς ἐπιφανείας, εἰς ἣν ἐγένοντο αἰσθηταὶ αἱ τρεῖς σπουδαιότεραι δονήσεις τῆς 9 Φεβρουαρίου, οὔτε δύο καὶ παρατηρήσεις νὰ παραλληλίσω περὶ τῆς αὐτῆς δονήσεως, συναρμολογίας ὡς πρὸς τὸν χρονικὸν προσδιορισμὸν αὐτῆς ἢ ὡς πρὸς τὴν διεύθυνσιν. Τὸ μόνον, ὅπερ κατώρθωσα νὰ καθορίσω ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν ρηγμάτων τῶν οἰκιῶν, ἦτο ἡ διεύθυνσις τῶν δονήσεων, τὸ εἶδος καὶ ὁ τρόπος τῆς εἰσθολῆς αὐτῶν. Ἀφ' ἑτέρου δὲ οὔτε καὶ ἀπεπιεράθην νὰ ὑπολογίσω τὸ κέντρον τῶν δονήσεων, ἐξ οὗ ἐπήγασαν αὐταὶ, οὔτε τὴν διάρκειαν καὶ τὸν ἀριθμὸν. Τὸ μόνον, ὅπερ ὄπωσοῦν μὲ ίκανοποίησεν, εἴναι αἱ περὶ σεισμικοῦ κύματος τῆς θαλάσσης πληροφορίαι, ἃς παραθέτω διὰ τὸ κάπως σπάνιον τοῦ φαινομένου τούτου, ἐκ τῆς μνηματεύσεως τοῦ ὄποιου Ἰωας ὠφεληθῆ κατά τι καὶ ἡ ἐπιστήμη.

Ἄπὸ τοῦ μηνὸς Ιουλίου 1893 ἐξηκολούθουν πνέοντες ἐν Σαμοθράκῃ σχεδὸν ἄνευ διαλειμμάτων ἰσχυροὶ βόρειοι ἄνεμοι ἐκ ΒΑ καὶ ΒΔ. Συγχρόνως δὲ κατῆλθε καὶ ἡ θερμοκρασία, ἀπὸ δὲ τῶν μέσων τοῦ Δεκεμβρίου καὶ δι' ὅλου τοῦ Ἰανουαρίου 1893 ἀπασαὶ ἡ νῆσος πολλάκις ἐκαλύφθη ὑπὸ πυκνῆς χιόνου.

Τὴν 27 Ἰανουαρίου 1893 περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἐκόπασεν ὁ τέως σφοδρὸς καὶ ψυχρὸς βορρᾶς καὶ ἐπαυσε πίπτουσα ἡ χιών, ἡς τὸ ὑψὸς ἐπὶ πάσης τῆς παραλίας ἀνῆλθεν οὐχ ἥττον εἰς 25—30 ἑκατοστόμετρα ἀνωθεν τοῦ ἐδάφους, ἐνῷ ἐπὶ τῶν ὄρέων ἡ πεσοῦσα χιών ἀπετέλει στιβάδα μείζονος ὕψους, μόλις δὲ αἱ κορυφαὶ τῶν δένδρων ἐξεῖχον ἐκ τῆς λευκῆς σινδόνος.

Τὴν 28 Ἰανουαρίου, ἡμέραν Πέμπτην, ἡ θερμοκρασία ἀνῆλθε κατά τι καὶ ἡ χιών τῶν πεδιάδων ἤρξατο τηκομένη, ἐνῷ ἀκρα ἐπεκράτει νηνεμία. Μετὰ μεσημβρίαν ἤρξατο πνέων ἐλαφρὸς μέν, κάπως δὲ σφοδρυνόμενος νότιος ἄνεμος, ἡ ἀτμόσφαιρα ἐγένετο ὄμιχλωδῆς καὶ πληκτική, μέλανα δὲ σύννεφα ἐκάλυπτον τὸν οὐρανόν. Ήροισθανόμενοι τὴν ἔλευσιν βροχῆς οἱ ἀνθρώποι, ἀμα τῇ δύσει τοῦ ἡλίου ἐκλείσθησαν εἰς τὰς οἰκίας των, περὶ ὥραν δὲ 2 τουρκιστί, τουτέστιν 8ην μ. μ., ὁ ἄνεμος ἐπαυσεν αἰφνιδίως, τινὲς δὲ τῶν κατοίκων ἤνοιξαν τὰ παράθυρα ἢ τὰς θύρας καὶ ἐξῆλθον, περίεργοι γενόμενοι ἐκ

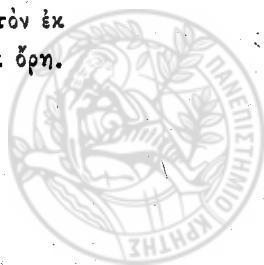
τῆς ἀσυνήθους ταύτης ἀλλαγῆς τοῦ καιροῦ. 'Αλλ' ἀμέσως ὡπισθοχώρησαν ἔντρομοι, διότι ἀκριβῶς τὴν ὥραν 8.02 μ. μ. ἡκούσθη ὑπόκωφος ἐκ Βέροχομένη, κατ' ἄρχας συγκεχυμένη εἶτα δὲ σφοδρῶς ἐνισχυομένη βοὴ ὡς ἀπὸ πληθύος ἀλυσιδέτων, ταχέως κινουμένων καὶ συγκρουομένων ἀμαξῶν πλησιαζουσῶν καὶ πάλιν ἀπομακρυνομένων. Συγχρόνως μετὰ τῆς βοῆς ταύτης καὶ ἀνεξαρτήτως αὐτῆς ἡγέρθη θυελλώδης πνοὴ ἀνέμου ἀπὸ βορρᾶς ἔξικνουμένη καὶ πρὸς δυσμάς διευθυνομένη, ἣν ἡκουσαν καὶ ἡσθίνθησαν πάντες οἱ ἐπὶ τοῦ βορείου καὶ δυτικοῦ μέρους τῆς νήσου εὐρισκόμενοι ἄνθρωποι, οὐδαμῶς δὲ οἱ εἰς τὸ ἀνατολικὸν καὶ μεσημέρινόν.

Δὲν ἐπρόφθασαν δὲ ν' ἀντιληφθῶσι καλῶς τῶν δύο τούτων φαινομένων, ὅτε ἐσείσθη τὸ ἔδαφος διὰ 3—4 ἀλλεπαλλήλων σαφῶς χαρακτηρίζομένων ὁρίζοντίων δονήσεων, διαρκείας 2 δευτερολέπτων ἐν συνόλῳ, ὧν, καίτοι ἀσθενῶν, πάντες δύμως καλῶς ἀντελήφθησαν ὡς ἀπὸ βορρᾶς ἐρχομένων. Οἱ κάτοικοι, καταληφθέντες ὑπὸ φόβου καὶ ἀμηχανίας, ἡγνόουν κατ' ἄρχας τί ἔπειτε νὰ πράξωσιν, ἐξῆλθον ἐκ τῶν οἰκιῶν καὶ προσεπάθησαν ν' ἀνάψωσι πυράς πρὸ αὐτῶν. Παρῆλθον οὕτω 3 λεπτὰ ἐν μέσῳ ἀγωνίας καὶ συγχύσεως· πληρεστάτη εἶχεν ἀποκατασταθῆ ἡ νηνεμία, οὐδεμία βοὴ ἐτάραττε τὴν ἀπαισίαν ἡρεμίαν. Τὴν δὲ ὥραν 8.05 πάλιν ἡκούσθη ἡ βοὴ καὶ ἀμέσως σὺν αὐτῇ ἐσείσθη τὸ ἔδαφος, τὸ δεύτερον ἥδη, ἔτι ἀσθενέστερον δέ, ἐπὶ 4—5 δευτερόλεπτα. Μετὰ 5 λεπτά, διαρκούσης ὀλονέν τῆς βοῆς, ἐγένετο δόνησις βραχυτάτη, διαρκείας 1—1 $\frac{1}{2}$ δευτερολέπτου καὶ μετὰ 2 λεπτὰ ἀπὸ τοῦ τρίτου συγκλονισμοῦ, ἥτοι ὥραν 8.13 μ. μ., ἐσείσθη τετάρτην φορὰν τὸ ἔδαφος. Ή τετάρτη αὖτη δόνησις ὑπῆρξεν ἡ δεινοτάτη, συνέκειτο ἐκ πολλῶν κλονισμῶν ὁρίζοντίων, φερομένων μεταξὺ βορρᾶς καὶ μεσημέριας, ὃν ἡ ἔντασις περὶ τὸ τέλος ηὔξανετο, καὶ δήρκεσε 10—15 δευτερόλεπτα, χωρὶς νὰ καταπαύῃ ἐντελῶς καὶ ἡ συνοδεύουσα αὐτὴ βοὴ. 'Εκ τῆς δονήσεως ταύτης καὶ μόνης ἐπῆλθον αἱ βλάβαι εἰς τὰς οἰκίας τῆς πόλεως Σαμοθράκης καὶ τῶν χωρίων ἡ ἀγροτικῶν συνοικισμῶν τῆς νήσου. 'Εκ τῶν 600 οἰκιῶν τῆς Σαμοθράκης αἱ 52 ἐν ἀκαρεῖ κατέπεσαν, περὶ τὰς 300—350 πολλαχῷς διερράγησαν καὶ κατέστησαν ἐν μέρει ἀκατοίκητοι καὶ μόνον 80—100 στερεώτερον ἐκ πλίνθων καὶ λίθων ἐκτισμέναις ἀντέστησαν, μείνασαι ἐντελῶς σῶαι καὶ ἀβλαβεῖς.

'Απερίγραπτος ὑπῆρχε τότε ἡ σύγχυσις τοῦ αἴφνης ὑπὸ τῆς θεομηνίας καταληφθέντος πληθυσμοῦ. Εἰς τὰς πρώτας δονήσεις σπαράξικάρδιος κραυγὴ τρόμου καὶ ὀδύνης, ἐν ἀπαισίῳ χορῷ διασχίζουσα τὸν ἀέρα, ἀνεπέμπετο ἐξ ὅλων τῶν σημείων τῆς πόλεως ὑπὸ τε ἀνθρώπων καὶ ζώων, καραδοκούντων τὴν συντέλειαν τῆς καταστροφῆς. Φωναὶ σπαράξικάρδιοι καὶ διάτοροι ἤκουοντο πανταχόθεν, οἱμωγαὶ τῶν κατακεχωσμένων καὶ πληγωμένων, κραυγαὶ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδίων καὶ ἐκφωνήσεις ὄνομάτων, ὑλακαὶ καὶ ὥρυγμοι κυνῶν, φωναὶ ἀδιάκοποι πετεινῶν καὶ ὄγκηθμοι τῶν ζώων συνεφύροντο εἰς βοὴν χαοτικήν, διακοπτομένην ὑπὸ τῶν κατ' ἀπαίσια διαλείμματα ἀκουομένων πτώσεων τῶν ποτὲ εἰς μίαν, ποτὲ εἰς ἑτέραν συνοικίαν καταρρεούσαν οἰκιῶν. Φωνὴ τις, ωσεὶ ὑπεράνθρωπος, ἤκουσθη τότε, τὸν κυκεώνα ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς κώμης ὑπερθορυβοῦσα : « Ἀμαρτωλοί, ποῦ φύγωμεν », καὶ ἐπάγωσε τὸ αἷμα τῶν ἀγωνιώντων. Συνάδευον δὲ τὸν κρότον τῆς δαιμονίας ταύτης συναυλίας ἡ ἐπὶ πολὺ εἰσέτι ἀκουομένη βοὴ τοῦ σεισμοῦ καὶ ὁ βρχὺς δοῦπος τῶν ἀπὸ τοῦ Βρεχοῦ, τοῦ Ἅγ. Γεωργίου καὶ τοῦ Φεγγαρίου ἀποσπωμένων καὶ δι' ἀλμάτων εἰς τὸ βάθος τῶν κοιλάδων κυλιομένων βράχων.

Αἴφνης ἐπῆλθε σιγῇ ! "Ἐκ τίνος παραβύρου τῆς ἔξεχούσης οἰκίας τοῦ δημάρχου καὶ ἐκ τοῦ ἐπὶ δεσπόζοντος σημείου ισταμένου σχολείου διεκρίνετο τὸ ὑποτρέμον φῶς αἰωρουμένων λυχνιῶν. Τὸ μόνον φῶς ἐν τῇ ἀβύσσῳ ἐκείνῃ τοῦ σκότους, τοῦ δέους καὶ τῆς ὀδύνης ! 'Ολίγον κατ' ὄλιγον ἀνέλαμπον φῶτα καὶ εἰς ἑτέρας οἰκίας, ὃν ἐκάστη βλέπει πάσας τὰς λοιπὰς ἐν τῇ δίκην ἀμφιθεάτρου ἐκτισμένη Σαμοθράκη. Μετ' ὄλιγον ἔρριπτον καὶ μεγάλαι πυραὶ τὸ φῶς των εἰς τὰ πέριξ, ἐφώτιζον δὲ πλῆθος ἔξαλλον ἀναζητοῦν τοὺς οἰκείους, τρέχον καὶ ἀλλαλάζον. "Εκτοτε ἔγκολούθησαν μὲν κατὰ διαλείμματα πεντάλεπτα περίπου μέχρι τῆς πρωίας τῆς Παρασκευῆς αἱ σεισμικαὶ δονήσεις, ὃν αἱ σφροδότεραι προηγοῦντο καὶ συνωδεύοντο ὑπὸ σεισμικῆς βοῆς, ἀλλ ὡδεῖς πλέον προσεῖχε τὸν νοῦν εἰς αὐτάς, τὸ μὲν διότι ἀπαντες ἐπεδίδοντο εἰς τὸ ἔργον τῆς διασώσεως τῶν κατακεχωσμένων καὶ τῆς περιθάλψεως τῶν παθόντων, τὸ δὲ διότι ὄντως αἱ δονήσεις ἐγένοντο ἀσθενέστεραι. Καθ' ὅλην τὴν νύκτα ταύτην οὐδεὶς τῶν κατοίκων ἐκοιμήθη· κυριευθέντες ὑπὸ πανικοῦ τίνες ἔξηλθον γυμνοί, ἔρριφθησαν εἰς τὸν ἐκ τῆς τηκομένης χιόνος παχύτατον βόρεορον καὶ ἐφευγον πρὸς τὰ ὅρη.

Οι πλείστοι, σώσαντες όλιγα σκεπάσματα, έσκήνωσαν ἐν τῷ βορεόρῳ τῶν ὄδῶν καὶ διενυκτέρευσαν κλαίοντες καὶ ὀδυρόμενοι, φοβούμενοι νὰ ἐπιστρέψωσιν ἐν τῷ σκότει εἰς τὰς ἔγκατα λειφθείσας οἰκίας των.

Ο δῆμαρχος καὶ ὁ διδάσκαλος ἐμέτρησαν τὴν νύκτα ταύτην ὑπὲρ τὰς ἔκατὸν δονήσεις, σχεδὸν δὲ ἀδιάλειπτοι, δίκην φρικιάσεων ἦσαν αἱ μεταξὺ αὐτῶν τρομώδεις κυμάνσεις τοῦ ἐδάφους.

Ἐν ταῖς διὰ μολυβδίδος σημειώσεσι τοῦ δημάρχου κ. Νικολάου Φαρδύ, ἃς μοὶ ἐνεπιστεύθη, εὕρηται τὸ ἀκόλουθον χωρίον, περιγράφον ἐπεισόδιόν τι τῆς καταστροφῆς: «Ἐν τῷ χαμογείῳ οἰκίσκῳ, ὃπου κάγὼ κατέφυγον μετὰ τὸν τρίτον σεισμόν, ὡς τῷ ἀσφαλεστέρῳ πάντων μέρει, εἶδον εἰσερχόμενον μετά τινα λεπτὰ ἄνδρα φέροντα ἐπὶ τῶν ὕμων, ὡς ἄλλος Αἰνείας, τὴν σύζυγόν του, ἦτις πρὸ ὀλίγων ὥρων ἔτεκε. Τὸ παιδίον του, ἀποθανὸν τῇ ὥρᾳ τοῦ τοκετοῦ, κατέλιπεν ἐν τῇ καταρρευσάσῃ οἰκίᾳ, τὴν δὲ σύζυγον φέρων ἐπ' ὕμου ἔσωσεν ἐν τῷ καταλύματι ἔκεινῳ. Μετά τινας ὥρας ἤκουσα φωνὴν ἀνθρώπου βιωντος καὶ ὀλούζοντος. Ἡτο ἀσθενής, ὅστις ἀπέθυνσκε τὴν ὥραν ἔκεινην ἐν τῷ πλησίον ἐτοιμορρόπῳ καὶ νῦν ἀστέγῳ οἰκίσκῳ του. Μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἐξῆλθον εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ χωρίου· καθ' ὅδὸν ἀπήντησα ἀνθρώπινον σῶμα κείμενον ἐπὶ τῆς χιόνος καὶ φέρον σημεῖα ζωῆς. Ἡτο γραΐα, ἦτις ἔφυγεν ἐκ τῆς οἰκίας της, ὅπως σωθῆ καὶ παρ' ὄλιγον ἀπώλετο ἐκ τοῦ ψύχους ἐπὶ τῆς χιόνος. Ἡμην ὁ πρῶτος ἐξελθὼν τὴν νύκτα ἔκεινην διὰ τοῦ βορβόρου καὶ τῆς χιόνος. Τὴν ἐπαύριον αἱ μορφαὶ καὶ φυσιογνωμίαι τῶν ἀνθρώπων παρείχον τι τὸ παράδοξον, οἰκτρόν! Ἐντρομοι, ὡχροί, περίλυποι, νυσταλεῖοι, κατηφεῖς ἦσαν ἀπαντες, μεταξὺ αὐτῶν δέ τινες καὶ διανοητικῶς θορυβηθέντες.—Ἐν Σαμοθράκῃ πᾶς οἰκογενειάρχης ὄφείλει νὰ εἰσοδεύσῃ ἐν τῷ οἴκῳ του κατὰ τὸ θέρος δῆλα τὰ τρόφιμα διὰ τὸν χειμῶνα καὶ τὴν ἄνοιξιν. Ἐν δὲ ταῖς συντριβείσαις οἰκίαις ἄλλων μὲν τὸ ἔλαιον, ἄλλων ὁ σῖτος ἀπώλοντο . . . .»

Εἰς ταῦτα δὲ προσθετέον ὅτι εἶχον κρημνισθῆ ὁι κλίθκοι τῶν ἀρτοποιῶν καὶ ἄρτος δὲν ὑπῆρχεν, ὅθεν τὴν τρίτην ἡ τετάρτην ἀπὸ τοῦ σεισμοῦ ἡμέραν παρ' ὄλιγον ἐνέσχηπτεν ἀληθῆς λιμός.

Ἐννοεῖται ὅτι, καίτοι ἐναργῶς ἐπροδίδετο ἡ ταραχὴ τοῦ ὑπὸ τὸ χράτος τῶν γεγονότων γράψυντος τὰς ὄλιγοσελίδους σημειώσεις ταύ-

τας, ούχ ήττον δὲν είχε λησμονήσει τὴν ἄπονον καὶ ἀγενούς κεφαλαίων στοιχείων γραφήν του. Εἰς ἐπίμετρον δὲ εἰκάζω ὅτι οὐκ ὀλίγον ἔβασάνιζε τὸ ἑταστικόν του πνεῦμα ἡ ἀμφιβολία περὶ τῆς αἰτίας καὶ τῆς θεωρίας τῶν σεισμῶν. Ἀπὸ τῆς συμπτώσεως τῶν προφητειῶν τοῦ Καζαμία κινούμενος, ἀμφιβάλλει ἂν μόνη ἡ ἡφαίστειος ἐνέργεια ἀπεργάζεται τοὺς σεισμοὺς καὶ θεωρεῖ πιθανὴν τὴν τοῦ «σεισμογόνου ἀερίου», πιθανωτέραν δὲ καὶ τὴν τοῦ «αὐτοειδοῦς ἡλεκτροειδοῦς ρευστοῦ» συνεργασίαν.

Εὔχομαι καὶ αὐτὸς ὁ ἀγαθὸς ἀνὴρ καὶ οἱ συμπολίται του νὰ μὴ λάθωσι νέας ποτὲ ἀφορμάς, ὅπως πονοκεφαλᾶσι περὶ τοιούτων ζητημάτων. Ἔστειλα αὐτῷ μετὰ τὴν ἐκ Σαμοθράκης ἐπάνοδόν μου διατριβὰς περὶ ἀντισεισμικῶν οἰκιῶν μετὰ σχεδίων. Ἐλπίζω νὰ ἔχρησιμοποιήσειν αὐτὰς ἐν τῇ ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου του στοργῇ του ἐπ' ἀγαθῷ τῆς νήσου, ἥτις δύναται, ὡς πᾶς ἄλλος τόπος εὗσειστος, πολλάκις νὰ σεισθῇ εἰσέτι.

Τὴν δὲ πρώταν τῆς Παρασκευῆς, 29 Ἰανουαρίου 1893, μόλις ὑποφέσκοντος τοῦ φωτὸς τῆς ἡμέρας, τὸ πλῆθος ἔδραμε πρὸς τὰς οἰκίας. Ὁποίᾳ χαρὰ τότε, ὅταν οἱ πλειστοί, νομίσαντες ὅτι οὐδὲ λίθος ἐπὶ λίθου εἴχε μείνει σώος, ἐπείσθησαν ὅτι αἱ ζημιαὶ ἥσαν σχετικῶς μικραί, καταρρευσασῶν μόνον τῶν πλημμελῶς καὶ διὰ πηλοῦ ἐκτισμένων οἰκιῶν καὶ κριθεισῶν ἀσημάντων τῶν βλαβῶν τῶν διαρραγεισῶν οἰκιῶν. Εἰς ἐπίμετρον δὲ καὶ οὐδεὶς ἐκ τῶν 3000 κατοίκων τῆς κώμης εἶχε φονευθῆ ἐν αὐτῇ, εἰς μόνον ὅτο βαρέως τετραυματισμένος καὶ 10—12 ἑλαφρῶς μεμωλωπισμένοις.

Σχεδόν πᾶσαι αἱ καπνοδόχαι εἴχον τιναχθῆ μακρὰν τῶν θέσεών των. Τὴν μείζονα καταστροφὴν ὑπέστη ἡ βορεία πλευρὰ τῆς κώμης, ἥτις εἰς προγενεστέρους σεισμοὺς μόλις κάνει εἴχε κλονισθῆ. Καθόλου δὲ εἰπεῖν ὄμολογοῦσιν ὅτι ὁ σεισμὸς τῆς 6 Αὐγούστου 1860 ὅτο πολὺ λισχυρότερος τοῦ νῦν περιγραφομένου, τοῦθ' ὅπερ ὅμως ἐγὼ διστάζω νὰ πιστεύσω, εἰ καὶ κατὰ τὸν τελευταῖον ἐπῆλθον πλειότεραι ζημιαὶ εἰς οικήματα, κατ' ἔκεινον δὲ ὀλίγισται μόνον.

Καθ' ὅλην τὴν Παρασκευὴν αἱ δονήσεις ἐπανελήφθησαν κατ' ἀραιότερα διαστήματα καὶ ἀσθενέστερα, 25—30 ἐν ὅλοις. Οὐχ ἡττον ἡ συνεχὴς φρικίασις τῆς γῆς καὶ ἡ βοὴ παρέμειναν. Ἡ νῦν πρὸς τὸ Σάββατον ἰσημείου ὀλίγας μόνον (9) δονήσεις.

Τῇ 30 Ἰανουαρίου, ἡμέρᾳ Σαββάτῳ, ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ ἔντασις τῶν δονήσεων ἦσαν ἔτι μᾶλλον ἡλαττωμένα.

Τῇ 31 Ἰανουαρίου, ἡμέρᾳ Κυριακῇ, ἔτι μείζων ἐξασθένησις (7—9 δονήσεις), κατὰ δὲ τὴν νύκτα δὲν συνέβησαν μὲν ὥρισμέναι δονήσεις, ἀλλ' ὅμως ἐξηκολούθησεν ὁ τρόμος καὶ ἡ μόλις αἰσθητὴ φρικίασις τοῦ ἐδάφους.

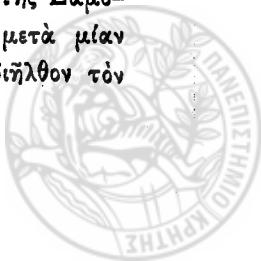
Τῇ 1 Φεβρουαρίου, ἡμέρᾳ Δευτέρᾳ, ἡκούσθησαν δι': ὅλης τῆς ἡμέρας 7 ἀσθενεῖς δονήσεις, ὧν τινες μετὰ μεμακρυσμένης βοῆς. Ἀλλὰ τὴν 8ην ὥραν μ. μ. ἐλαβε χώραν λίαν ισχυρὰ δόνησις, σχεδὸν ὡς ἡ τῆς Πέμπτης, μετὰ παρατεταμένης ἀλλ' ἀσθενοῦς βοῆς. Μέχρι τῆς πρωίας τῆς Τρίτης ἐξάκις ἐπανελήφθησαν αἱ τοιαῦται ισχυραὶ δονήσεις, χωρὶς ὅμως νὰ ἐπενέγκωσι βλάβας εἰς τὰς οἰκίας, εἰς ἀς οἱ πλειστοὶ τῶν κατοίκων εἰσῆλθον πάλιν.

Τῇ 2 Φεβρουαρίου. Δονήσεις ἐλαφραὶ δι': ὅλης τῆς ἡμέρας, περὶ τὰς 15, σχεδὸν ἀνεπαίσθητοι. Περὶ ώραν 10 μ. μ. Ισχυρὸς συγκλονισμὸς καὶ βοὴ καὶ σχεδὸν συνεχῆς ἐπανάληψις αὐτῶν μέχρι τῆς πρωίας.

Τῇ 3 Φεβρουαρίου, Τετάρτῃ. Δι': ὅλης τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς πρὸς τὴν Πέμπτην ἐγένοντο 7 μόνον ἐλαφρόταταὶ δονήσεις ἄνευ βοῆς.

Τῇ 4 Φεβρουαρίου, ἡμέρᾳ Πέμπτη, ώρα 6.10 π. μ. ἐλαβε χώραν δόνησις πολὺν ἔντονος μετὰ βοῆς· διάρκεια 4—5 δευτερόλεπτα. Πρὸ μεσημέριας ἐμετρήθησαν ἐν Σαμοθράκῃ 7 δονήσεις ἀσθενεῖς καὶ μετὰ μεσημέριαν 5. Ἡ δόνησις τῆς πρωίας ἡτο σφοδροτέρα πασῶν τῶν προηγουμένων, πλὴν τῆς καταστρεπτικῆς τῆς πρωτης ἡμέρας. Ἐγὼ δὲ ἐν Καμαριώτισσῃ ἡσθάνθην τὴν αὐτὴν ἡμέραν μόνον 6 τοιαύτας (ὅρα σελ. 199) κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο, ἐν Σαμοθράκῃ δὲ εὐρισκόμενος ἡσθάνθην καὶ παρηκολούθησα μίαν καὶ μόνην ἐλαφρὰν δόνησιν, ώρᾳ 4.45, ἐκ ΝΝΔ πρὸς ΒΒΑ, καθ' ἣν στιγμὴν κατεμέτρουν ρωγμὰς ἐπὶ τῆς οἰκίας τοῦ Γ. Μανιώτου.

Ιππεύσας τὴν 2 ώραν μ. μ. τῆς 4/16 Φεβρουαρίου μετὰ τοῦ ὑπολογισμοῦ τοῦ μηχανικοῦ κ. Πάσχου καὶ τοῦ διδασκάλου τῆς Σαμοθράκης κ. Χρ. Ρηγοπούλου, ἔφθασα ἐκ Καμαριώτισσης μετὰ μίαν ώραν εἰς τὸν ἀσβεστολιθικὸν πύργον τῆς Σαμοθράκης, διῆλθον τὸν

Κατσάμβαν ποταμίσκου καὶ, ἔχων τὴν βόρειον συνοικίαν τοῦ Ἀγίου Νικολάου ἀπέναντί μου πρὸς ἀριστερά, ἀνῆλθον δι' ἀτραποῦ εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Τουργλοῦ καὶ τοῦ Βρεχοῦ, ὅθεν εἰσῆλθον εἰς τὴν ἀπότομον νοτιοδυτικὴν συνοικίαν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὁχθῆς τοῦ Κατσάμβα, ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ ὄποιου ὑδρεύοντο τότε εὐειδεῖς κορασίδες.

Ἡ πρώτη κατεστραμμένη οἰκία, ἣν εἶδον, ἦτο ἡ τοῦ Ἀνδρέα Μαυρογλώσση. Ταύτης τοὺς τοίχους εἶχε καταρρίψει προφανῶς δόνησις ἐκ $M \rightarrow B$ ἢ BA φερομένη. Ἀμφότεροι οἱ ἐκ Δ πρὸς A τοῖχοι εἶχον ριφθῆ πρὸς B .

Ἡ οἰκία Νικολάου Καρελῆ κατέπεσε κατὰ τὴν τετάρτην δόνησιν τῆς 28 Ἰανουαρίου ὥραν 8.13 μ. μ. Ἐνταῦθα ἡ ἐπενεγκοῦσα τὴν κατάπτωσιν ὕθησις ἐπῆλθεν ἐκ M , τὰ δὲ συντρίμματα τοῦ τοίχου ἰσωρεύθησαν πρὸς B :

Εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἀποστόλου Τσιγγάνια κατερρίφθη ἡ μεσημέρινή εἶσοδος πρὸς B , κατέρρευσε καὶ ἡ στέγη καὶ ἀπετυπώθησαν ἐπὶ τῶν ὑψηλοτέρων σημείων τῶν ὑποβαστασάντων αὐτὴν 4 τοίχων πλειστα μικρὰ ρήγματα, ἐνῷ τὸ ἐπέλοιπον μέρος τῶν τοίχων δὲν εἶχε διαρρηχθῆ. — Συνήθως δόνησις ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω (θράστης) ἐπερχομένη, ὑψοῖ τὴν στέγην καὶ ἀποθέτει αὐτὴν πάλιν κατὰ τὸ μᾶλλον ἡ ἡτον ἐπὶ τῆς ἀρχικῆς θέσεως. Ἀλλ' ἐνταῦθα φαίνεται ὅτι, καθ' ὃν χρόνον ἡ ἐκ λεπτῶν πασσάλων στέγη ἡωρεῖτο ἐκαποστόμετρά τινα ὑπεράνω τῆς ἀρχικῆς θέσεως, ἐπῆλθεν ἡ ισχυρὰ ἐκ M ἢ $MMΔ$ πρὸς B ἢ $BΒΔ$ ὄριζοντια δόνησις, εἰς τρόπον ὡστε, ὅπόταν ἡ στέγη πάλιν κατεφέρετο, δὲν εὑρε πλέον τὰ στηρίγματά της καὶ κατέπεσεν ἐν μέρει πρὸς M , ὅθεν ἡ δόνησις, ἐν μέρει δὲ εἰς τὸν ἰσωτερικὸν χῶρον τοῦ οἰκίσκου.

Ἐν τῇ οἰκίᾳ τῆς Λασκαρίνας Δ. Ἀράξενας ἔκειντο πλίνθοι καὶ τζάκια ἐπὶ τοῦ BBA μέρους, χωρὶς νὰ εἴχε πάθει τι πλειότερον ἡ οἰκία. Ἀλλ' εἶναι καὶ ὅλως ἀρχέτυπος ὁ τρόπος τῆς ἀνοικοδομήσεως τῶν τοίχων ἐν Σαμοθράκῃ. Σωρὸς κροκαλῶν καὶ λίθων ἐστρογγυλωμένων τοῦ ποταμοῦ μίγνυται μετὰ πηλοῦ ἐκ χώματος καὶ ὑδατος ἀνεῳστού καὶ ἐπιστοιβάζεται ἐπὶ ὁμοίου τοιούτου μίγματος, χθὲς τοποθετηθέντος καὶ ἥδη κάπως ξηροῦ γενομένου καὶ συνεχομένου. Κατ' ἀποστάσεις ἐγκτίζονται ἐντὸς τοῦ μίγματος τούτου εἴτε τεμάχια σανίδων ἢ δοχῶν, εἴτε καὶ κλάδοι δένδρων εὐθεῖς, εἴτε παρενθέτουσι

μεταξὺ τῶν τοίχων ἐσχάρας ἐκ ξύλων ή κλωνῶν, ὅπως δι' αὐτῶν συγκρατῆται ὁ τοίχος. Παράθυρα ως ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τοιούτοις πηλοκτίστοις οἰκοις καὶ μόνον αἱ λιθόκτιστοι οἰκίαι τῆς κώμης, αἵτινες καὶ ἔμειναν σχεδὸν ἀβλαβεῖς, κοσμοῦνται δι' ἀληθῶν παραθύρων. Ἐπὶ τῶν τοίχων λ. χ. τῆς οἰκίας Γ. Μανιώτου εἰσὶν ἐντειχισμένα ἄνευ περιθωρίων η̄ πλαισίων τεμάχια ὑαλοπινάκων (τζαμίων) μικρὰ καὶ πολλάκις ἀκανόνιστα, ἀτινα χρησιμεύουσιν ως φεγγίται τοῦ μόνου δωματίου τῆς οἰκίας.

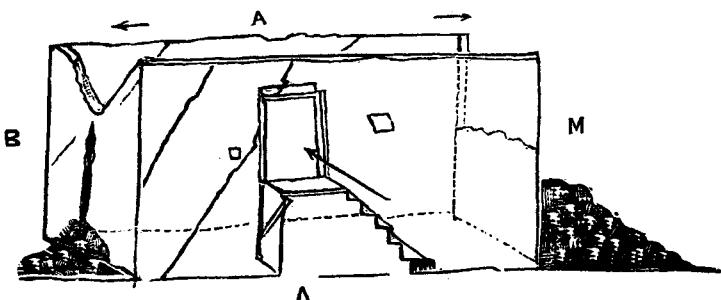
Συνήθως αἱ βλάβαι καὶ τὰ ρήγματα τῶν τοίχων ἄγουσιν εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ ἐπιπέδου τῆς δονήσεως, οὐχὶ ὅμως πάντοτε διαγιγνώσκεται ἐξ αὐτῶν καὶ η̄ πραγματικὴ διεύθυνσις αὐτῆς, ἂν δηλαδὴ εἴναι ἐκ Μ πρὸς Β η̄ ἐκ Β → Μ, καὶ μάλιστα ἄν η̄ δόνησις ἦτο ἐντελῶς ὄριζοντία καὶ τὰ ρήγματα τοῦ τοίχου κατακόρυφα καὶ παράλληλα, ως τοῦτο συμβαίνει ἐπὶ μακρόθεν διαδιδομένων κυματοειδῶν δονήσεων. Ἐξεστι τότε νὰ συμπεράνωμεν περὶ τῆς πραγματικῆς διεύθυνσεως εἴτε ἐκ τῆς πρώτης τοῦ σώματος ἡμῶν συναισθήσεως, εἴτε ἀσφαλέστερον ἐκ τῶν λοξῶν ἐπὶ τοῦ τοίχου διαγραφομένων ρηγμάτων.

Ἐὰν λ. χ. δόνησις λοξῶς ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω διευθυνομένη προσκρούση καὶ ὡθήσῃ οἰκοδόμημά τι οὔτως, ώστε η̄ διεύθυνσις τῆς ὡθήσεως νὰ εἴναι παράλληλος τῶν ἐπιμηκεστέρων πλευρῶν αὐτοῦ, τότε σχηματίζονται ἐν τοῖς πρὸς τὴν διεύθυνσιν ταύτην παραλλήλοις τοίχοις ρήγματα, ἐν η̄ πλειότερα παράλληλα, κάθετα ἐπὶ τῆς διεύθυνσεως τῆς ὡθήσεως, ἐνῷ ἐπὶ τῶν διαμπερῶν ἔχόντων καὶ καθέτων πρὸς τὴν ὥθησιν τοίχων τοῦ οἰκοδομήματος παράγονται εἴτε ρήγματα κατακόρυφα εἴτε καὶ ρίπτονται ἐντελῶς οἱ τοίχοι οὔτοι, συνήθως ἀκολουθοῦντες ἐν τῇ πτώσει τὴν διεύθυνσιν τῆς ὡθήσεως. Ἀλλ' ὅμως, ἐπειδὴ δὲν κινεῖται ὄντως ὁ τοίχος καὶ τὸ ἔδαφος πρὸς τὰ ἐμπρός, τούναντίον δέ, ὑπακούσας εἰς τὴν πρώτην ὥθησιν, ἐπανέρχεται πάλιν εἰς τὴν θέσιν του μετὰ τὴν παῦσιν αὐτῆς, συμβαίνει ώστε καὶ οἱ οὔτω παραγόμενος ἀντίκτυπος, οἱ ἀκριβῶς ἀντιθετούσι τοῦ πρώτου, νὰ ρίπτῃ τὸν τοίχον. Ἐὰν μάλιστα συμβῇ τότε, τοῦ τοίχου κλίνοντος ηδὴ πρὸς τὰ ὄπίσω, νέα πρὸς τὰ ἐμπρός δόνησις, οἱ τοίχοι ἀσφαλῶς θὰ πέση πρὸς τὰ ὄπίσω, ἐν τῷ αὐτῷ μὲν ἐπιπέδῳ τῆς δονήσεως, κατ' ἀντίθετον δὲ διεύθυνσιν αὐτῆς.

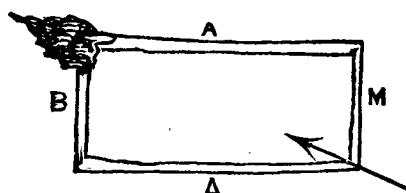
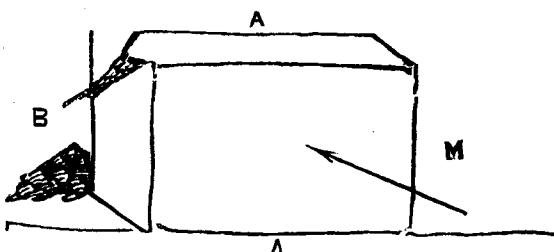
Διδακτικὸν παράδειγμα τῶν ἔκτειντων παρέχει ἡ οἰκία Γεωργίου Μανιώτου.

Τὸ ἐπίπεδον τῆς δονήσεως ἢτο ἀναντιρρήτως $M\Delta \rightarrow BA \rightarrow M\Delta$,

διὸ καὶ κατερρίφθησαν οἱ πλευρικοὶ πρὸς M καὶ πρὸς B τοῖχοι. Αἱ δὲ λοξῶς κεκλιμέναι ρωγμαὶ τοῦ προσθίου καὶ τοῦ ὄπισθίου τοίχου, παραλλήλως πρὸς τὴν ἔκτασιν τοῦ μῆκους τῶν ὅποιων ἐπῆλθεν ἡ διεύθυνσις τῆς δονήσεως, μαρτυροῦσιν ὅτι ἡ διεύθυνσις αὕτη ἢτο ἡ $M\Delta \rightarrow BA$ τοῦ βέλους, ἀνελθοῦσα ὑπὸ γωνίαν 30° μετὰ τῆς ὄριζοντος καὶ ἐπενεγκοῦσα τὴν πτῶσιν τοῦ τοίχου πρὸς τὸ B . Ὁ δὲ σωρὸς M τῶν συντριμμάτων τοῦ ἀντιθέτου τοίχου προύκληθη ὑπὸ τοῦ ἀντιθέτου ἀντικτύου τῆς αὐτῆς δονήσεως.

Ἐὰν δομῶς τοιαύτη λοξῶς ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω ὑπὸ γωνίαν διευθυνομένη δόνησις προσβάλῃ λοξῶς τοὺς τοίχους τῆς οἰκίας, ἐὰν λ. χ. ἡ δόνησις ἔλθῃ ὑπὸ γωνίαν 30° ἐκ $M\Delta$ πρὸς BA , ἐνῷ οἱ τοῖχοι συμπίπτει νὰ κατέχωσι τὰς⁴ διεύθυνσεις τοῦ ὄριζοντος, ὡς τοῦτο

ἀκριβῶς συνέβη εἰς τὴν οἰκίαν Μανωλούδη Σάββα, τότε ἀκριβῶς μόνον ἡ ἀντίθετος γωνία καταρρίπτεται.

Ἡ οἰκία τοῦ διδασκάλου ἢτο ὠσαύτως ἀκατοίκητος· οἱ πρὸς N

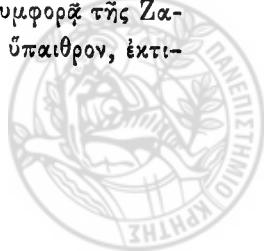
καὶ Β τοῖχοι κατερρίφθησαν πρὸς Β, οἱ δὲ ἔξωτεροι καὶ ἐσωτεροὶ μεσότοιχοι, μάλιστα δὲ οἱ δυτικοὶ, ἔγεμον ἀντιθέτων ρηγμάτων.

Εἰς τὰς ὄλγας ταύτας περιορίζονται αἱ ἀμεσοὶ μου παρατηρήσεις. Νὰ ἔκφέρω ἕξ αὐτῶν οἰανδήποτε γνώμην περὶ τοῦ σεισμογόνου κέντρου ἢ οἰανδήποτε πρόρρησιν, ὡς τοῦτο ἀπεπειράθησαν τῷ 1894 ἐν Ἀταλάντῃ, θὰ ἥτο προπετές, δὲν κρίνεται δὲ ἐλαφρῶς φαινόμενον τοσούτῳ σοθαρόν, οἷον εἶναι ὁ σεισμός.—Ἐπρεπε πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον νὰ ὑπάρχωσι παρατηρήσεις ἕξ ἀπάντων τῶν ὑπὸ τῆς αὐτῆς δονήσεως σεισθέντων σημείων μεγάλης περιφερείας, ἐπρεπε μετ' ἀστρονομικῆς ἀκριβείας πανταχοῦ νὰ εἶναι ἀναγεγραμμένος ὁ χρόνος καθ' ὃν αἱ δονήσεις εἴχον συμβῆ, ἐπρεπε νὰ εἴχον σημειωθῇ τῆς αὐτῆς δονήσεως ἐν Σαμοθράκῃ, "Ιμβρῷ ἢ Μυτιλήνῃ ἢ Ἀδριανούπολει αἱ κατὰ τὴν προέκτασιν τοῦ ἐπιπέδου τῆς δονήσεως διευθύνσεις καὶ αἱ διάφοροι γωνίαι αὐτῶν (Emergenzwinkel) καὶ νὰ εἶναι γνωσταί, ἐπὶ τοῦ γεωγραφικοῦ χάρτου τούλαχιστον, αἱ ἀποστάσεις τῶν σημείων, ἐφ' ὃν ἐγένοντο αἱ τοιαῦται παρατηρήσεις. Τότε μόνον θὰ ἐγινώσκομεν ὡς ἔγγιστα τὴν περιφέρειαν τοῦ διασεισθέντος μέρους τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, τὸ ἐπίκεντρον ἐπὶ ταύτης καὶ τὸ βάθος τοῦ σεισμογόνου κέντρου.

Τοπολείπονται εἰσέτι σημειώσεις τινὲς ἐκ πληροφοριῶν, ἀς εἴτε ἔμαθον ἐν Σαμοθράκῃ εἴτε ἀνέγνωσα εἰς ἐφημερίδας καὶ ἀς παραθέτω ἐνταῦθα, διποτανούρωθῆ καᾶπως ἢ εἰκὼν τοῦ τοσούτῳ παραμεληθέντος ὑπὸ τῶν Εύρωπαίων σεισμολόγων σεισμοῦ τῆς Σαμοθράκης καὶ χρησιμεύση ἐν δεδομένῃ περιστάσει εἰς παραλληλισμὸν τῶν φαινομένων.

'Ο σεισμὸς τῆς Σαμοθράκης δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν νῆσον ταύτην, ἀλλ' ἐγένετο αἰσθητὸς καὶ εἰς μεγάλην περιφέρειαν. Τὴν αὐτὴν ὡραν, καθ' ἣν κατέπεσον αἱ οἰκίαι τῆς Σαμοθράκης, ὥρ. 8.13 μ. μ. τῆς 28 Ἰανουαρίου 1893, ἐσείσθη καὶ τὸ Δεδεαγάτε, Ισχυρότερόν πως ἢ Ἀδριανούπολις, τὰ Δαρδανέλλια, ἢ Λῆμνος, ἢ Σάμος, ἢ Ιμβρος, μέρος τῆς Μυτιλήνης καὶ τῆς Χίου, ὁ Τζεσμὲς καὶ τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς νήσου Θάσου.

'Ἐν Ἀδριανούπολει δονήσεις ἐγένοντο ἔξ, ἔξ ὃν Ισχυροτέρα ἥτο ἡ τὴν 8.13 μ. μ. τῆς 28ης συμβάσα· αὕτη ἐνέσπειρε τρόμον εἰς τοὺς κατοίκους, οἵτινες βαθεῖαν εἰσέτι διατηροῦντες ἐπὶ τῇ συμφορᾷ τῆς Ζακύνθου ἀλγεινὴν ἐντύπωσιν, ἔξηλθον φρίσσοντες εἰς τὸ ὄπαιθρον, ἐκτι-

θέμενοι εἰς τὸ ψῦχος, εἰς τὰς χιόνας καὶ τὸν βόρβορον. Τὴν δόνησιν ταύτην συνώδευε καὶ βρόμος ὑποχθόνιος. Εὔτυχῶς ὅμως οὐδεὶς τῶν κατοίκων ἐγένετο θῦμα, ἀλλ' ἀπλαῖ ζημίαι προσεγένοντο, αἵτινες οὐχ ἡττον εἶναι ὄπωσδήποτε σοβαραί. Παλαιαὶ τινες οἰκίαι κατέρρευσαν, πολλαὶ δὲ ἀλλαὶ λιθόκτιστοι οἰκοδομαὶ ἐβλάβησαν, ἐν αἷς καὶ ὁ καθολικὸς ναὸς τοῦ Ἅγιου Ἀντωνίου, σχισθέντος κυκλικῶς τοῦ θόλου αὐτοῦ.

'Ἐν Σάμῳ ἡκούοντο καὶ ὑποχθόνιοι μυκηθμοί, ἐν Ἱμέρῳ ἔκρημνίσθησαν 30 περίου οἰκίαι ἐν τινι χωρίῳ, ἐνῷ ἐκ τῶν 6 λοιπῶν χωρίων τῆς νήσου ἐν μόνον ἑσείσθη δεινῶς, χωρὶς ὅμως νὰ ἐπέλθῃ βλάβη τις· ἐν Δεδεαγάτῃ ἔπεισε μανδρότοιχος ἀκριβῶς τὴν αὐτὴν ὥραν, ἑσείσθη δὲ σπουδαῖως καὶ ἡ θάλασσα, ὡς ἀμέσως θέλομεν ἔδει.

'Αφ' ἑτέρου δὲ οὔτε ἡ δυτικὴ πλευρὰ τῆς νήσου Θάσου ἑσείσθη οὔτε ἐν τῇ πόλει Καβάλλᾳ καὶ τοῖς πέριξ ἀντελήφθησαν ποσῶς τοῦ σεισμοῦ.

'Ἐκ τῶν ἀνεπαρκῶν τούτων πληροφοριῶν συνάγω ὅτι ὁ μέτριος τὴν ἔντασιν τεκτονικὸς οὔτος σεισμὸς δὲν εἶχεν οὔτε τὴν ἑστίαν οὔτε τὴν μείζονα ἔντασιν ἐν αὐτῇ τῇ Σαμοθράκῃ, ἀλλὰ πολλῷ ἀνατολικώτερον ἡ νοτιοανατολικώτερον, ὅτι ἀσθενῶς μετετοπίσθη κατοισθήσασα στιβάς τις ὑποθαλασσίου πετρώματος ἐξικνουμένη ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου μέχρις Αἴνου ἡ Καβάλλας καὶ ὅτι τὸ φαινόμενον εἶχεν ὡς ἐκ τούτου περιωρισμένον μόνον καὶ τοπικὸν χαρακτῆρα.

Παρὰ τὴν παλαιὰν Σαμοθράκην ὑπάρχει ἡ ὑφαλος Ζυγόραφα, βράχος μέγας ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ὅστις λέγεται ὅτι σφοδρῶς ἑσείστη κατὰ τὸν σεισμὸν τῆς 6 Αὐγούστου 1860, νῦν δὲ οὐδόλως ἑσείσθη. Ἐπὶ τοῦ βράχου τούτου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀναδίδεται καὶ πετρέλαιον, οἱ ἀλιεῖς ιστοροῦσιν ὅτι ὑπάρχουσιν ἀρχαῖα κτίρια, στῆλαι· καὶ κιονόκρανα, ἀτινα ἀλλοτε ἐφαίνοντο σεισμενα ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ, νῦν ὅμως οὐδὲν τοιοῦτο συνέβη. Καὶ ὅμως ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς βορείου παραλίας τῆς Σαμοθράκης ἐντονώτερον ἐξεδηλώθησαν τὰ σεισμικὰ φαινόμενα.

Εἰς Λουτρὸν ἡ Θέρμας, ὡς καλεῖται ὁ παρὰ τὰς θερμὰς τῆς βορείου παραλίας πηγᾶς συνοικισμὸς ἐκ 40 μικρῶν οἰκιῶν, ἀπασαὶ κατέπεσον, εὐτυχῶς ἀκατοίκητοι τὸ πλεῖστον οὖσαι. Ἐν μιχ δὲ ἐξ αὐτῶν ὁ ἀνθρακεὺς Τριαντάφυλλος Κάνος μετὰ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ κατεπλακώθησαν ὑπὸ τῆς κρημνισθέσης οἰκίας, ἐν ἡ διενυκτέρευον· καὶ αὐτὸς μὲν εἰς τὸ στέρνον βληθείς, ἀπέθανε μετὰ 2—3 ἡμέρας, ὁ δὲ παῖς ἐξετάφη

μετά 8 ώρας ζών και ἀβλαβής. Ό άνθρακευς ούτος ἦτο τὸ μόνον ἄμεσον τοῦ σεισμοῦ θύμα, ἐμμεσα δέ, εἴτε ἐκ τρόμου παθόντα, εἴτε ἐκ κρυολογήματος, ὑπῆρξαν 6—7 καθ' ὅλην τὴν νῆσον. Καθόλου δὲ αἱ δονήσεις ἐν Λουτρῷ ἦσαν τὴν νύκτα τῆς 28 Ἰανουαρίου σχεδὸν συνεχεῖς, ἡ δὲ τρίτη τῶν ἐνταῦθα παρατηρηθεισῶν, ἥτις εἶναι ἡ τετάρτη και καταστρεπτικὴ τῆς Σαμοθράκης, ὑπῆρξε καὶ ἐνταῦθα ἡ κραταιοτάτη.

Εἰς τὸ Ἀγκιστρον, ἐνθα παραθερίζουσιν οἱ κάτοικοι τῆς Σαμοθράκης, ὅσοι ἔχουσι κτήματα εἰς τὸ μέρος τοῦτο, ἡσθάνθησαν τρεῖς δονήσεις τὴν ἑσπέραν τῆς 28 Ἰανουαρίου, ὧν ἡ τρίτη ἦτο ἡ καταστρεπτικωτάτη. Ἡ βοὴ ἐπῆλθε συγχρόνως μετὰ τῆς δονήσεως και ἦτο ἐκτάκτως βιαία, ως ἐὰν λαῖλαψ διήρχετο διὰ τῆς ἀτμοσφαίρας. Αἱ καλύβαι κατέπεσον και 4 οἰκίαι τοῦ Ἀγ. Ὁρούς κατεστράφησαν, 2 ἵπποι ἐφονεύθησαν και 2 βόες ἐπληγώθησαν.

Εἰ και ἡ διεύθυνσις τῶν δονήσεων ἰφέρετο κυρίως ἐκ ΜΜΔ πρὸς BBA, ως ἐκ τῶν καταρριφθέντων τοίχων εἰκάζεται, ἐνδέχεται οὐχ ἡττον νὰ ἦτο και ἀντίστροφος, ὅτε ὁ ἀντίκτυπος πιθανῶς νὰ ἔλαβε τὴν πρώτην διεύθυνσιν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐντασις τῶν φαινομένων τῶν τε δονήσεων και τῆς βοῆς ἦτο ἐπαισθητῶς μείζων ἐπὶ τῆς βορείου παραλίας, ὁ δὲ σεισμὸς εἰς τὰς ἑλληνικὰς Σποράδας και εἰς Βόλον ἦτο σχεδὸν ἀνεπαίσθητος, κρατύνεται ἡ γνώμη ὅτι τὸ κέντρον αὐτοῦ ἔκειτο που μεταξὺ Αίγου, Ἐλλησπόντου και Σαμοθράκης.

Ἐπιρρωννύεται δὲ ἡ ὑπόθεσις αὐτη ὑπὸ γεγονότος ἀξιοσημειώτου, διὰ τὸ ὅποιον και μόνον ἤξιζε νὰ γραφῇ ἡ διατριβὴ αὐτη περὶ τοῦ σεισμοῦ τῆς Σαμοθράκης. Ἡτο δὲ τὸ γεγονός τοῦτο κῦμα θαλάσσιου σεισμικόν, ἀκριβῶς κατὰ τὴν ὥραν τοῦ σεισμοῦ ἐμφανισθὲν ἐπὶ τε τῆς βορείου παραλίας τῆς Σαμοθράκης και ἐπὶ τῆς Θρακικῆς.

Ο ἀλιεὺς Στρατῆς Κοντούλης, ἔξελθων ἐκ τίνος ἔξοχικῆς οἰκίας τοῦ Ἀγκιστρου ἀμα τῇ πρώτῃ σεισμικῇ δονήσει: ὥρ. 8.02 (2 ώραν τουρκιστί, μετὰ τὴν Δύσιν), ἡσθάνθη τὴν ἀσθενῆ δευτέραν και τὴν σφοδροτάτην τρίτην μετὰ τῆς βοῆς ἐκτὸς τῆς οἰκίας και ἐπ' αὐτῆς τῆς παραλίας, εἰς ἣν εἶχε σύρει τὴν λέμβον του. Ἀλλὰ δὲν εἶχεν εἰσέτι συνέλθει ἐκ τοῦ τρόμου, ὅτε ἤκουσεν ὅτι ἡ πρὶν ἐναέριος βοὴ ἐνετοπίζετο ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἡρεμούσης θαλάσσης, ως νὰ ἐπήρχετο κατ' αὐτοῦ κῦμα ἀφρίζον. Πάραυτα δὲ ἔντελήφθη ὅτι εἰς ἀπόστασίν

τινα ἀπὸ τῆς παραλίας κῦμα ὕψους 1 μέτρου περίπου ἐν εἰδεὶ γραμμῆς ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἀπεράντου ἐπροχώρει πρὸς τὴν ἀκτὴν ἐκ Β → Μ, ἐκυλίσθη πρὸς αὐτὴν χωρὶς νὰ θραυσθῇ καὶ κατέκλυσεν αὐτὴν ἡ πίσις καὶ ἀθορύβως εἰς ἀπόστασιν 25—30 μέτρων ἀπὸ τῆς συνήθους στάσεως τῶν ὑδάτων καθ' ὅλον τῆς μῆκος τῆς παραλίας. Εἰς ἀπόστασιν 25 μέτρων τὸ ἔδαφος εὐρέθη αἴφνης κεκαλυμμένον ὑπὸ στρώματος ὑδάτος βάθους 60 ἑκατοστομέτρων ἀλλ' ἔως οὐ στραφώσιν οἱ οὔτω μέχρι τῶν σκελῶν ἐν τῷ ὑδατὶ εὐρεθέντες καὶ τραπώσιν εἰς φυγὴν πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς ξηρᾶς, τὰ ὑδάτα εἶχον πάλιν ἀποσυρθῆ καὶ μάλιστα μέτρα τινὰ πέραν τῆς συνήθους παραλίας. Μεθ' ὅ ἥρεμας πάλιν κατέλαβον τὴν ἀρχικὴν τῶν θέσιν, εἰς τὰ ἴδια ἐπανελθόντα. Τὸ ὑδωρ μετεκίνησεν ὄλιγον ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν τὰς ἐπὶ τῆς ξηρᾶς εὐρισκομένας ἀλιευτικὰς λέμβους, ἀποσυρόμενον δὲ συμπαρέσυρε καὶ ἀπαντας τοὺς κατὰ σωροὺς ἀποτεθειμένους πρὸς φόρτωσιν ξυλάνθρακας, σαρῶσαν αὐτοὺς ἐκ τῆς ξηρᾶς. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν εἰς μεγάλην ἀπόστασιν ἔπλεον τὰ τεμάχια τοῦ ἄνθρακος ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης.

Ταυτοχρόνως ὅμως, ἦτοι τὴν ώραν $8 \frac{1}{4}$ ($2 \frac{1}{4}$ -τουρκιστὶ) τῆς 28 Ἰανουαρίου, ἐπῆλθεν ὅμοιον σεισμικὸν κῦμα εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς νήσου παραλίαν τοῦ Δεδεαγάτη, καθὼς μαρτυροῦσι πάντες οἱ κάτοικοι αὐτοῦ, ἥμεν δὲ ἵστορησεν ὁ ἐκ Σαμοθράκης καφετζῆς Νικόλ. Χρυσόστομος, τὴν στιγμὴν ἔκεινην ἐν Δεδεαγάτης παρατυχών. Ἡσθάνθησαν δὲ καὶ ἔκει λίαν ἰσχυρὸν τὸν τρίτον τιναγμὸν καὶ ἤκουσαν τὴν βοήν μὲ τὴν μόνην διαφορὰν ὅτι ἔκει ἡ δόνησις ἐφάνη ἐπελθοῦσα ἐκ Μ → Β. Ἀλλὰ μετά τινα λεπτά, τινὲς λέγουσι μετὰ 15 λεπτά, ἐνῷ εἰσέτι ἵσταντο ἔντρομοι ἐπὶ τῆς παραλίας καὶ συνέζητον, ἤκουσαν αἴφνης τὴν ἐπιδρομὴν κύματος ὕψους ώσει 1 μέτρου, ὅπερ ριφθὲν μετὰ πατάγου ἐπὶ τῆς παραλίας, ἐπλημμύρησεν αὐτὴν εἰς ἀπόστασιν 40 μέτρων καὶ εἰσέδυσεν εἰς μάνδρας, ἐν αἷς ἐφυλάττοντο λέμβοι εἰς τὴν ξηρὰν τραβηγμέναι· καὶ ἀνέτρεψεν αὐτάς, μεθ' ὅ ἐπέστρεψε πάλιν ὅθεν ἔξεινησε. Τὸ κῦμα προφανῶς εἶχε διεύθυνσιν ἐκ Μ → Β καὶ δὲν διήρκεσεν ἡ πλήμη μη πλέον τῶν 2 πρώτων λεπτῶν, ἐνῷ ἀμπωτις, δηλαδὴ ἐπιστροφὴ τῶν ὑδάτων, δὲν παρετηρήθη. Οἱ αὐτὸς παρατηρητὴς ἀρτύων τὴν διήγησίν του προσθέτει ὅτι διεδόθη κατόπιν ὄσμὴ σεσηπότων φῶν (ὑδροθείου), ὅπερ ἀπέθανον, ίσως δὲ νὰ ὠφείλετο τοιαύτη τις ἀσυνήθης ὄσμη εἰς τὸν κονιορτὸν τῆς διαβραχείσης καὶ

πλήρους ἀκαθαρσιῶν ἀκτῆς. Ὁπωσδήποτε δὲ ἐπῆλθε τὸ κῦμα κατά τι βραδύτερον ἐν Δεδεαγάτες ή ἐν Ἀγκίστρῳ τῆς Σαμοθράκης καὶ κατ' ἀντίθετον φοράν, ώς ἐὰν ἔκειτο τὸ ἐπίκεντρον τοῦ σεισμογόνου κέντρου ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης καὶ ἐν τῷ μέσῳ, μεταξὺ Δεδεαγάτες καὶ Ἀγκίστρου καὶ κατά τι ἐγγύτερον πρὸς τὴν Σαμοθράκην ἢ πρὸς τὸ Δεδεαγάτες, ώς εἰκάζω ἐκ τῆς βραδυτέρας ἐπελεύσεως ἐν Δεδεαγάτες. Ἄλλ' ὅμως ἐγὼ αὐτὸς χαρακτηρίζω ώς ὅλως ἀδέσποτον καὶ ἀστήρικτον τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ἐνόσῳ δὲν ἔχομεν λεπτομερεῖς παρατηρήσεις καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν. Τίς οἶδεν ἂν δὲν ἐσχηματίσθη τὸ κῦμα ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἢ τῶν νήσων Μυτιλήνης, Ἰμβρου ἢ Λήμνου, ἢ ἀν ἐγένετο αἰσθητὸν τὸ κῦμα τοῦτο ἐκ Β ἢ ἐκ Δ προερχόμενον καὶ ἐπὶ τῶν νήσων τούτων;

'Ἐν Ἀγκίστρῳ ἐκτὸς τῆς ἀπωλείας τῶν ἀνθράκων τὸ σεισμικὸν κῦμα ἀνέτρεψε δύο οἰκίσκους, οὓς δὲν εἶχε καταρρίψει ὁ σεισμός, ἐπήνεγκε δὲ καὶ τὸν φόνον ὑποζυγίων τινῶν, ἀτινα ἔκει ἐφυλάττοντο.

Τὸ φαινόμενον τοῦ σεισμικοῦ θαλασσίου κύματος δὲν εἶναι σπάνιον, ἀλλ' ὅμως λίαν σπανίως παρετηρήθη εἰς τοὺς σεισμοὺς τῶν χωρῶν τῆς Μεσογείου καὶ δὴ τῶν Ἑλληνικῶν θαλασσῶν. Αἱ πλεῖσται συνδονήσεις τῆς θαλάσσης ἐξαφανίζονται ἀνεπαισθήτως, τάχιστα διαδιδόμεναι καὶ ἐν τῷ εὐκινήτῳ ὅδατι ἐξισούμεναι ἢ ἐξουδετερούμεναι. Εἴς τινας ὅμως σεισμούς, καὶ μάλιστα εἰς τοὺς καθέτως ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω ἐνεργοῦντας καὶ βράστας λεγομένους, ὁ συγκλονισμὸς τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης διέρχεται δι' ὅλου τοῦ ὅγκου τῶν ὅδάτων μέχρι τῆς ἐπιφανείας καὶ γίνεται ἔκει αἰσθητός, οὐχὶ βεβαίως ώς ὁρατὴ ἔξαρσις τῆς θαλάσσης ἐν εἴδει οἰδήματος ἢ κύματος, ἀλλ' ἀπλῶς μόνον ώς κτύπος ἢ δοῦπος ἢ δόνησες, χωρὶς νὰ ἐπέλθῃ καὶ πραγματικὴ κίνησις ἢ μετατόπισις τοῦ ὅδατος. Πλοιον λ. χ. τὴν στιγμὴν ἔκεινην ἐν τῇ θαλάσσῃ τυγχάνον θέλει αἰσθανθῆ εἴτε κλονισμὸν ὁμοιότατον τῷ κλονισμῷ τῶν οἰκιῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, εἴτε ἀπλῶς μόνον ὥχον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἡττὸν ἴσχυρὸν ώς ἀπό κρούσεως πελέκεως ἐπὶ τῶν τοιχωμάτων. Πολλὰ περὶ τῶν ἐντεῦθεν ὡχητικῶν φαινομένων ἐγράψαμεν, ὁ ἀείμνηστος vom Rath ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῆς Κολωνίας καὶ ἐγὼ ἐν τῇ Γενικῇ Ἐφημερίδι τοῦ Μονάχου, κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1880, ὅτε παρηκολουθοῦμεν ἐν Χίφ τὸν μέγαν καταστρεπτικὸν σεισμὸν τῆς

νήσου ταύτης. Είναι, ώς έκαν ἐκρούετο ἔξωθεν ἢ ἐν παρακειμένῳ διαμερίσματι τοῦ πλοίου τὸ τοίχωμα διὰ σφύρας ἢ πελέκεως, ὥχος ἀκαριαῖος, ξηρὸς καὶ ἀπότομος, δοτις πανταχοῦ ἐπὶ τοῦ πλοίου εἴναι ἀκουστὸς ὅμοιομόρφως καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Εἴτε ἐπὶ τῆς πρώτας εὑρεθῇ τις εἴτε ἐπὶ τῆς πρύμνης εἴτε ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πλοίου, ἀκούει τὸν κτύπον τοῦτον καὶ νομίζει ὅτι ἐπὶ τῆς γειτνιαζούσης παρειᾶς τοῦ πλοίου ἐγένετο. Ἐπὶ τῆς «Ἀμφιτρίτης» τότε τυγχάνων ἢ ἐπὶ τῆς γερμανικῆς «Loreley», πάντοτε ἐξελάμβανον τὸν κτύπον τοῦτον ώς οίονει προκαλούμενον ὑπὸ κρούσεως τῶν τοιχωμάτων, μάλιστα δὲ εὔκρινῶς τῶν σιδηρῶν πλευρῶν τοῦ πλοίου, διὰ σιδηρᾶς σφύρας. Ἐνταυτῷ δὲ ἡ θάλασσα ἡτο ἦρεμος καὶ ἐπὶ τῆς ἀκτῆς οὐδεμίᾳ κίνησις τοῦ ὄντος ἐδηλοῦτο, εἴτε τρομώδης εἴτε κυματοειδής, ἐνῷ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἐγίνετο σφοδρὸς συγκλονισμὸς καὶ κατέρρεον αἱ οἰκίαι. Τὴν 11 Ἀπριλίου 1880, περὶ ὥραν 7 μ. μ. ἐγένετο ἐν Χίῳ σεισμὸς ἐκ σειρᾶς κυματοειδῶν δονήσεων πολλῷ ἴσχυροτέρων τῶν τοῦ πρώτου σεισμοῦ τῆς 25 Μαρτίου 1880, τοῦ καταστρέψαντος τὸ νότιον ἥμισυ τῆς νήσου μέχρι τοῦ χωρίου Βροντάδου. Ὁ σεισμὸς οὗτος διέσεισε τὰ ἐρείπια τοῦ πρώτου σεισμοῦ καὶ ώς ἐκ τούτου δὲν ἐπήνεγκε μὲν καὶ πολλὰς νέας ζημιάς, ἡτο δὲ διδακτικῶτατος ὑπὸ σεισμολογικὴν ἐποψιν. Κατ' αὐτὸν λοιπὸν ἐμέτρησα 8 ἴσχυρὰς κυματοειδεῖς δονήσεις ἐκ ΜΑ καὶ ὑπὸ γωνίαν 45—50° μετὰ τοῦ ὄρθοντος, ἀρα ἐκ τοῦ σεισμένου βυθοῦ τῆς θαλάσσης προερχομένας καὶ μετὰ 12 λεπτὰ ἐτέρας τρεῖς ὀπωσοῦν ἴσχυρὰς καὶ πληθὺν ἀσθενῶν καὶ συγκεχυμένων. Τὴν αὐτὴν ὥραν ὁ vom Rath ἤκουεν εὔκρινῶς 8 κτύπους ἐπὶ τῆς «Loreley» καὶ μετὰ 12 λεπτὰ 3 ἐτέρους, τῶν ἀκολουθῶν ἀσθενῶν δονήσεων μὴ παραγαγουσῶν εὔκρινεις ὥχους, εἴτε διὰ τὴν ἀσθένειάν των εἴτε διότι δὲν ἦσαν ισως πραγματικαὶ ἐκ τοῦ βυθοῦ προελθοῦσαι δονήσεις, ἀλλὰ μᾶλλον ἀντίκτυποι τοῦ συγκλονίζομένου ἐδάφους.

Τὸ εἶδος τοῦτο λοιπὸν τῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ αἰσθητῶν δονήσεων ἀποτελεῖ τοὺς λεγομένους θαλασσίους σεισμούς (Seebeben). Τὸ δὲ ἐν Σαμοθράκῃ καὶ Δεδεαγάτῃ παρατηρήθεν τὴν 28 Ιανουαρίου 1893 σεισμικὸν κῦμα δὲν ἡτο θαλασσίου σεισμοῦ ἀποτέλεσμα, ἀλλ' ἡτο ἐν ἐκ τῶν μᾶλλον ἐνδιαφερόντων φαινομένων, ἀτινα ἐνίστε συνοδεύουσι μεγάλους σεισμούς, ἡτο πραγματικὴ κίνησις τοῦ θαλασσίου ὄντος. Καθὼς ὅταν δοχείον πλῆρες ὄντας κινήσωμεν, λικνίζοντες ἢ μετα-

τρέποντες τὴν θέσιν τῆς ισορροπίας, μεταδίδομεν καὶ εἰς τὸ περιεχόμενον ὅδωρ κυματοειδῆ κίνησιν, οὕτω δέον νὰ θεωρῶμεν τὴν θάλασσαν ὡς δοχεῖον, οὐ αἱ παρειαί, τουτέστιν αἱ ἀκταὶ καὶ ὁ βυθός, μετακινούμεναι ἐκ τῆς θέσεως τῆς ισορροπίας, μεταδίδουσι κίνησιν εἰς τὸ ὅδωρ τοιαύτη δὲ πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ πρὸς τὰ ὄπίσω κίνησις ἀναγκαῖως δηλοῦται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης ὡς κῦμα.

Καὶ ἦτο μὲν τὸ σεισμικὸν κῦμα τῆς Σαμοθράκης μικρὸν καὶ ἀσήμαντον· πόσῳ δὲ γιγαντιαῖα γίνονται ταῦτα ἐνίστε καὶ ὅποιας καταστροφᾶς ἐπιφέρουσιν εἰς τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων, περὶ τούτου ἡ ἴστορία τῶν μεγάλων σεισμῶν φοβερὰς παραδόσεις.

Τῇ 27 Σεπτεμβρίου 1838, κατὰ τοὺς μετὰ τῆς ἑκρήξεως τοῦ ἡφαιστείου Monte πιονο τῶν Ποτεόλων (Pozzuoli) συναφεῖς σεισμούς, ἡ θάλασσα τοῦ κόλπου τῆς Νεαπόλεως τοσοῦτον ὥπισθιχώρησεν, ὥστε ὀλόκληρος ὁ κολπίσκος τῆς Βαյαε ἐπὶ ώρας ἔμεινε ξηρός. Ἐν Κατανίᾳ τῆς Σικελίας τῷ 1699, σεισμοῦ γενομένου, ἀπεγυμνώθη ὁ βυθὸς τῆς θαλάσσης ἐπὶ μίαν ώραν εἰς ἀπόστασιν 3600 μέτρων. — Ἀμέσως σὺν τῇ πρώτῃ καταστρεπτικῇ δονήσει τοῦ μεγάλου σεισμοῦ τῆς Λισσαβώνης ἐν ἔτει 1755 ἡ θάλασσα ὑψώθη εἰς κῦμα ἀπειλητικὸν 18—20 μέτρα ὑπεράνω τῆς συνήθους στάσεως αὐτῆς. Ὡς ὑπὸ βιαιοτάτου κλύδωνος τριχυμίας ἐσφενδονίσθησαν τῇδε κάκεῖσε τὰ πλοῖα καὶ ἀπειπάσθησαν ἐκ τῶν ἀγκυρῶν αὐτῶν, ὅπως μετά τινα λεπτά, πεσούσης τῆς θαλάσσης 20 καὶ πλέον μέτρα ὑπὸ τὴν ταπεινοτάτην θέσιν της, εὑρεθῶσι συντετριμμένα ἐπὶ τοῦ ἀπογυμνωθέντος βυθοῦ. Τετράκις ἐπανελήφθη τὸ κῦμα, ἡ δὲ κίνησις αὕτη τῆς θαλάσσης μετεδόθη δὶ’ ὅλου τοῦ Ὀκεανοῦ μέχρι τῆς Ἰρλανδίας, τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῶν Ἀντιλλῶν. — Τὴν 28 Ἰανουαρίου 1724 κατεστράφη ἡ ἐπὶ τοῦ Ειρηνικοῦ Ὀκεανοῦ πόλις Λίμα τῆς νοτίου Ἀμερικῆς ὑπὸ σεισμοῦ. Τὴν αὐτὴν δὲ ἐσπέραν κατεκλύσθη ἡ ἐπίνειος τῆς Λίμας πόλις Καλλάο ὑπὸ σεισμικοῦ κύματος ὑψους 25 μέτρων, ὅπερ ἐκ θεμελίων ἀπεσάρωσεν αὐτήν, μῆτε οἰκίαν μῆτε κάτοικον ἐγκαταλείψαν. “Οσα δὲ πλοῖα τοῦ λιμένος δὲν κατεποντίσθησαν ἀμέσως, ἐλύθησαν ἀπὸ τῶν ἀγκυρῶν καὶ παρεσύρθησαν πρὸς τὴν ξηράν, ἐξοχείλαντα ἐπ’ αὐτῆς μίαν ώραν μακρὰν τῆς παραλίας. — Κατὰ τὸν σεισμὸν τῆς Ἀρίκας ἐν τῇ νοτίῳ Ἀμερικῇ τῆς 13 Αὐγούστου 1868 τὸ σεισμικὸν κῦμα, ὑψους πολλαχοῦ 12 μέτρων, διῆλθεν ἀφ’ ἐνὸς τὴν μέχρι Newcastle τῆς Ἀγ-

γλίας ἀπόστασιν 7380 ναυτικῶν μιλίων ἐν διαστήματι 16 ὥρ. καὶ 2 λεπτῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν μέχρι Χονολουλού τῶν Σανδεῖχων Νήσων ἀπόστασιν 5520 ναυτικῶν μιλίων ἐν 12 ὥραις καὶ 37 λ. Κατὰ μέσον δρον ὑπολογίζεται εἰς 360—380 ναυτικὰ μιλια καθ' ὥραν ἡ ταχύτης τῆς διαδόσεως τοῦ κύματος τούτου, ὃ ἐστιν εἰς 13860 μέτρα κατὰ πρωτόλεπτον ἦτοι εἰς 231 μέτρα κατὰ δευτερόλεπτον.

Διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῆς ταχύτητος τοῦ σεισμικοῦ κύματος τῆς Σαμοθράκης ἐλλείπουσιν ἡμῖν ἀκριβεῖς πληροφορίαι.^{*} Αν αἱ ἀνωτέρω σημειώθεῖσαι χρονολογικαὶ σημειώσεις εἴναι ἀκριβεῖς, δὲν εἴναι ἀδύνατον νὰ εὑρεθῇ ἐπὶ τοῦ γεωγραφικοῦ χάρτου ἡ ἀπόστασις τοῦ σεισμικοῦ ἐπικέντρου ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας δι' ἀναδρομῆς ἀπό τε τῆς ἀκτῆς τοῦ Δεδεαγάτες πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἀγκίστρου καὶ ἀπὸ τοῦ Ἀγκίστρου πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Δεδεαγάτες.

